

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ & ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΘΕΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

Φοιτήτρια: Δήμητρα Καλούδη (16995)

**Επιβλέπουσα: Αλεξάνδρα Νούσια
Ακαδημαϊκή Υπότροφος**

Ιωάννινα, Φεβρουάριος, 2021

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΓΩΓΗΣ & ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ
ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Η ΘΕΤΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ**

Φοιτήτρια: Δήμητρα Καλούδη (16995)

**Επιβλέπουσα: Αλεξάνδρα Νούσια
Ακαδημαϊκή Υπότροφος**

Ιωάννινα, Φεβρουάριος, 2021

THE POSITIVE VALUE OF MUSIC AT CHILDREN DURING PRESCHOOL AGE

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Ιωάννινα, 2021

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Νούσια Αλεξάνδρα

Ακαδημαϊκή Υπότροφος

2. Μέλος επιτροπής

Νάτσης Αντώνη

Ε.Ρ.Δ.Ι.Π.

3. Μέλος επιτροπής

Κανελλοπούλου Ελένη

Ακαδημαϊκή Υπότροφος

Πρόεδρος του Τμήματος

Αρετούλη Ελένη

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Νευροψυχολογίας

© **Καλούδη, Δήμητρα, 2020**

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Καλούδη Δήμητρα

Υπογραφή

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια, κυρία Αλεξάνδρα Νούσια, για την πολύτιμη βοήθεια, τη συνεχή καθοδήγηση και την αδιάκοπη υποστήριξη της με σκοπό την εκπόνηση της πτυχιακής μου εργασίας. Οι σημαντικές της συμβουλές με κατεύθυναν στη περάτωση της παρούσας εργασίας και μου προσέφεραν σημαντικά επιστημονικά εφόδια τα οποία θα ακολουθήσω και μετά την ολοκλήρωση των σπουδών μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η σημασία της προσχολικής αγωγής για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου είναι γνωστή. Σειρά ερευνών από επιστημονικά πεδία της παιδαγωγικής αλλά και της ψυχολογίας, οι οποίες έχουν διεξαχθεί τα τελευταία χρόνια, τονίζουν πόσο σημαντικά είναι τα πρώτα χρόνια ζωής του παιδιού για την ανάπτυξη της προσωπικότητας του. Τα αποτελέσματα των ερευνών αυτών που αφορούν στη ανάπτυξη της προσωπικότητας, έκριναν την περίοδο της προσχολικής αγωγής ως μια περίοδο σημαντική για τα παιδιά, αφού τα βοηθά να αποκτήσουν και να καλλιεργήσουν βασικές δεξιότητες. Μάλιστα, τις τελευταίες δεκαετίες όλο και περισσότερες χώρες διαμορφώνουν τα προσχολικά προγράμματα σπουδών τους, εντάσσοντας προγράμματα εκπαίδευσης, στα οποία κεντρικό ρόλο κατέχουν οι τέχνες όπως η μουσική, η ζωγραφική και το θέατρο, καθώς, όπως έχει αποδειχθεί, οι τέχνες συμβάλλουν καθοριστικά στην ομαλή ανάπτυξη των μικρών παιδιών.

Η παρούσα πτυχιακή εργασία με θέμα τη θετική αξία της μουσικής αγωγής στα παιδιά κατά την προσχολική ηλικία, έχει ως στόχο τη διερεύνηση της επίδρασης της μουσικής στην ανάπτυξη του παιδιού και στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Λέξεις-Κλειδιά: Προσχολική Αγωγή, Μουσική Αγωγή, Ολόπλευρη Ανάπτυξη

ABSTRACT

The importance of preschool education in shaping the personality of the individual is well known. Many scientific studies from both fields of pedagogy and psychology, which have been carried out in recent years, emphasize how important the first years of a child's life are for the development of his personality. The results of this research about the development of personality show that the period of preschool education is an important period for children, as it helps them acquire and cultivate basic skills. In fact, in the last decades more and more countries are shaping their pre-school curricula, including educational programs, where arts such as music painting and theatre play a central role, since, as it has been proven, the arts significantly contribute to the smooth development of young children.

The present dissertation on the positive value of music at children during preschool age to investigate the effect of music on the development of the child and on the formation of his personality.

Keywords: preschool education, music education, comprehensive development

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	IV
ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	V
ABSTRACT.....	VI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	VII
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	IX
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	X
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	XI

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	1
1.1. ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ.....	1
1.2. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΙΔΕΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	3

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ ΣΤΗ ΠΡΩΤΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	7
2.1. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	7
2.2. ΤΟΜΕΙΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	9
2.3. ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	13
2.3.1. ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	14
2.3.2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ.....	17
2.3.3. ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	18

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΩΣ ΜΕΣΟ ΑΓΩΓΗΣ ΣΤΗ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	20
3.1. Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥΣ ΣΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ.....	20
3.2. Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΤΑΦΟΡΑΣ ΤΗΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	22
3.3. ΒΑΣΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ ΕΝΟΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΗ ΠΑΙΔΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	24

3.4. ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.....	25
3.4.1. ΜΟΥΣΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ.....	25
3.4.2 ΜΟΥΣΙΚΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ.....	26
3.4.2.1. JOLTAN KODALY.....	27
3.4.2.2. CARL ORFF.....	28
3.4.2.3. EMILE JACQYES- DALCROZE.....	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	
ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ.....	30
4.1. Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΥ.....	30
4.2. ΗΜΕΡΗΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΠΑΙΔΙΩΝ ΣΕ ΕΝΑ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ.....	31
4.3. Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΣΤΟΝ ΠΑΙΔΙΚΟ ΣΤΑΘΜΟ.....	33
4.4. ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ.....	35
4.4.1. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΜΟΥΣΙΚΩΝ ΠΑΙΧΝΙΔΙΩΝ.....	39
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	44
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	45

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

ΠΙΝΑΚΑΣ 2.3.1. Η ανάπτυξη δεξιοτήτων στη μουσική.....	17
---	----

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

ΕΙΚΟΝΑ 2.3.3. Ρυθμικά χτυπήματα με μουσικά όργανα.....	19
ΕΙΚΟΝΑ 4.1. Μουσικές δραστηριότητες με τον παιδαγωγό.....	31
ΕΙΚΟΝΑ 4.3. Μουσική γωνιά.....	36
ΕΙΚΟΝΑ 4.4. Μουσικά όργανα.....	40
ΕΙΚΟΝΑ 4.4.1. Παίξιμο κιθάρας.....	45

Εισαγωγή

Η μουσική αγωγή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος ενός σύγχρονου διαμορφωμένου προγράμματος εκπαίδευσης που απευθύνεται σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Παράλληλα, οι δραστηριότητες που πηγάζουν από αυτήν εναρμονίζονται με την ίδια τη φύση του παιδιού της προσχολικής ηλικίας, όπως αυτή εκδηλώνεται μέσα από διάφορες καταστάσεις. Για παράδειγμα, στο παιχνίδι των παιδιών παρατηρούνται ρυθμικά και τραγουδιστικά παιχνίδια, αυθόρμητοι ρυθμικοί και μελωδικοί διάλογοι, πειραματισμός με ηχητικά αντικείμενα κ.α.

Η μουσική ως τέχνη και ως ένας βασικός πολιτισμικός παράγοντας προσφέρει στον άνθρωπο ένα κίνητρο για να εκφραστεί και να επικοινωνήσει, καθώς ακόμη μέσα από τη μουσική το άτομο αποκτά μουσικότητα και ευαισθησία, είναι ικανό για ακρόαση και αισθητική εκτίμηση. Μια τέτοια αγωγή θα πρέπει να αρχίζει από την πρώτη παιδική ηλικία, όταν ακόμη οι ψυχοκινητικές, νοητικές, συναισθηματικές και κοινωνικές δεξιότητες βρίσκονται σε ένα κρίσιμο στάδιο ανάπτυξης.

Στο πρώτο κεφάλαιο τα θέματα που αναφέρονται είναι σχετικά με την προσχολική εκπαίδευση, ορισμένες εννοιολογικές προσεγγίσεις της και μία ιστορική αναδρομή βασιζόμενη στην προσχολική αγωγή. Στο δεύτερο κεφαλαίο αναλύουμε τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού και τους τομείς ανάπτυξης. Όπως επίσης γίνεται και αναφορά, στη σπουδαιότητα της δημιουργικότητας και μουσικής έκφρασης. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται η μέθοδος της διαθεματικής διδασκαλίας με κεντρικό άξονα τη μουσική και τα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα που έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μουσική εκπαίδευση και απόδοση των μαθητών. Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για τον ρόλο του βρεφονηπιοκόμου, για τον κατάλληλο σχεδιασμό της τάξης με στόχο την ένταξη της μουσικής μέσα σ' αυτήν και τέλος περιγράφονται διάφορες ιδέες μουσικών δραστηριοτήτων.

Κεφάλαιο 1^ο

1. Προσχολική Εκπαίδευση

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρεται στην προσχολική εκπαίδευση καθώς και στους ορισμούς της αγωγής και της φροντίδας. Ακόμη εμπεριέχεται μια ιστορική αναδρομή σχετιζόμενη με την εξέλιξη της αγωγής του παιδιού στην προσχολική αγωγή. Μέσα από το πρίσμα της ιστορικής ανασκόπησης διαφαίνεται με πόσο αργούς ρυθμούς η εκπαίδευση της πρώτης παιδικής ηλικίας απέκτησε αυτονομία καθώς και τα εκτεταμένα οφέλη που προσφέρει η προσχολική εκπαίδευση στα παιδιά-βρέφη.

1.1. Προσχολική Εκπαίδευση και Εννοιολογικές Προσεγγίσεις

Η προσχολική εκπαίδευση, κατά τα τελευταία χρόνια, απέκτησε μεγάλη σημασία. Η ανάπτυξη της σχετίζεται άμεσα με τις σύγχρονες κοινωνικές τάσεις που επηρεάζουν τη ποιότητα ζωής του παιδιού της πρώτης παιδικής ηλικίας. Η τάση της αστυφιλίας για παράδειγμα, έχει σαν αποτέλεσμα να περιορίσει τα παιδιά σε χώρους που δεν τους προσφέρουν τη δυνατότητα της δημιουργίας και της εξερεύνησης σε ένα ασφαλές και ευχάριστο περιβάλλον.

Μέσα από την εξέλιξη των κοινωνικών επιστήμων και της ψυχολογίας περιγράφεται ότι τα πρώτα χρόνια της ζωής ενός παιδιού έχουν ζωτική σημασία για τη σωματική, διανοητική και κοινωνική τους ανάπτυξη. Οι αισθησιοκινητικές δεξιότητες, οι δεξιότητες επικοινωνίας και η κοινωνικοποίηση είναι όλα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας που η τυπική εκπαίδευση θεωρεί δεδομένο ότι τα παιδιά κατέχουν πριν την αρχή της φοίτησής τους στο Δημοτικό σχολείο.

Στην Ελλάδα, η οργανωμένη και συστηματική εκπαίδευση του παιδιού της πρώιμης παιδικής ηλικίας προσφέρεται στους βρεφικούς και, βρεφονηπιακούς σταθμούς. Σκοπός αυτών των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων είναι να ενισχύσουν την οικογενειακή ανατροφή με τη διδασκαλία τρόπων έκφρασης και συμπεριφοράς, ώστε τα παιδιά να προσαρμόζονται ομαλά στο φυσικό και κοινωνικό τους περιβάλλον. Μεγάλοι παιδαγωγοί θεωρούν απαραίτητη τη συστηματική αγωγή από τα πρώτα χρόνια της αγωγής του παιδιού και πιστεύουν ότι σκοπός της αγωγής είναι η προετοιμασία του παιδιού για τη ζωή, που πρέπει να αρχίζει από την κούνια. Ο ορισμός *«προσχολική ηλικία έχει καθιερωθεί για την πρώτη παιδική ηλικία από τη γέννηση του παιδιού μέχρι και την ηλικία των πέντε με έξι περίπου*

χρονών» (Andress 1986, σελ. 11).

Η αγωγή και η φροντίδα στην προσχολική ηλικία είναι ένα επιστημονικό πεδίο που δεν έχει προσδιοριστεί με σαφήνεια. Για τους παραπάνω όρους έχουν δοθεί διαχρονικά διάφοροι ορισμοί που είναι συνυφασμένοι με λέξεις όπως: «παιδεία», «εκπαίδευση», «μόρφωση», «ενδιαφέρον», «προσοχή» κ.ά.

Σχετικά με τον ορισμό της Αγωγής, ο καθηγητής Π. Ξωχέλλης έχει παραθέσει την εξής ερμηνεία: *«Αγωγή σημαίνει το σύνολο των επιδράσεων, τις οποίες δέχεται ο άνθρωπος από το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον γενικά και ειδικότερα από τους παιδαγωγούς (γονείς και εκπαιδευτικούς) που έχουν ως στόχο τους ή ως αποτέλεσμα τη βελτίωση της νοητικής, συναισθηματικής, κοινωνικής και βουλητικής συμπεριφοράς του παιδιού και του εφήβου»* (Ξωχέλλης, 1978, σελ.8). Η αγωγή είναι μια *«διπολική, αμφίδρομη δυναμική ενέργεια και πορεία»* (Ευαγγελόπουλος 1984, σελ.11), κατά την οποία, από την μια πλευρά είναι τα ερεθίσματα, οι προσπάθειες των παιδαγωγών και οι επιδράσεις του περιβάλλοντος στο αναπτυσσόμενο πρόσωπο, και από την άλλη πλευρά είναι οι ενέργειες και δραστηριότητες του ίδιου του αναπτυσσόμενου ατόμου για μάθηση και προσωπική ανέλιξη.

Η *«προσχολική αγωγή»* αφορά την αγωγή που λαμβάνει ένα παιδί μεταξύ του διαστήματος της γέννησής του ως την εισαγωγή του στην Πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Αυτή η περίοδος θεωρείται από τις πιο κρίσιμες για την πορεία της ανάπτυξης και εκπαίδευσης του παιδιού. Σύμφωνα με τον Woodhead (1981), η προσχολική αγωγή είναι *«μια μορφή σφαιρικής εκπαίδευσης που αγκαλιάζει κάθε όψη της προσωπικής ανάπτυξης του παιδιού: την κινητική, συναισθηματική, πνευματική, κοινωνική και ηθική ανάπτυξη»* (σελ.17).

Η προσθήκη του όρου *Φροντίδα* στην ορολογία του φάσματος της προσχολικής ηλικίας θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως απαραίτητη. Η έννοια της φροντίδας έχει δύο βασικές ερμηνείες: είναι η επαγγελματική φροντίδα, που παρέχεται από ειδικούς, οι οποίοι είναι εκπαιδευμένοι στην ορθή μετάδοση αυτής με επιστημονικό τρόπο και η φροντίδα που προσφέρεται καθημερινά από τον έναν άνθρωπο στον άλλο με κριτήριο την αγάπη, το ενδιαφέρον και την έγνοια. Η λέξη φροντίδα ετυμολογικά προέρχεται από την αρχαία λέξη «φροντίς», που σημαίνει συνεχής απασχόληση ή αφιέρωση της σκέψης, τη δραστηριότητα από αγάπη, ενδιαφέρον, έγνοια για κάποιον. Δεν έχει ερμηνευτεί ικανοποιητικά η κατάληξη «-τις» (Μπαμπινιώτης, 2002). Κατά μια άλλη άποψη, η λέξη προέρχεται από τον τύπο «φρον-τρις», θηλυκό του «φρον-τήρ» και σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη (2002) σημαίνει

το έντονο ενδιαφέρον, την ιδιαίτερη προσοχή σε κάποιον ή κάτι (Μπαμπινιώτης, 2002, σ. 1904). Η Montgomery αντίστοιχα αναφέρει πως η φροντίδα είναι τρόπος ύπαρξης, μια κατάσταση φυσικής ανταπόκρισης προς τους άλλους. Η φροντίδα απαιτεί προσωπική εμπλοκή και είναι το αντίθετο της αποξένωσης, της αδιαφορίας ή της απάθειας. Η φροντίδα είναι η φυσική κατάσταση να είσαι άνθρωπος (Montgomery, 1993).

Καταληκτικά, θέτοντας γερά θεμέλια στην εξέλιξη της προσχολικής εκπαίδευσης υπεισέρχονται προσωπικά οφέλη στην ανάπτυξη των δεξιοτήτων των παιδιών, ειδικά για εκείνα προερχόμενα από μη προνομιούχες οικογένειες. Ως εκ τούτου, η προσχολική αγωγή αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο για την δημιουργία καλύτερων και περισσότερο ομοιογενών εκπαιδευτικών συστημάτων.

1.2. Ιστορική Ανασκόπηση Ιδεών για την Προσχολική Αγωγή

Απαραίτητη θεωρείται η αναδρομή στην ιστορία της εκπαίδευσης της πρώτης παιδικής ηλικίας για την καλύτερη κατανόηση των εξελικτικών τάσεων που επικρατούν στις μέρες μας. Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται αύξηση ενδιαφέροντος σχετικά με τις μεθόδους και τα μέσα διδασκαλίας που αφορούν την προσχολική αγωγή.

Τον 4ο αιώνα π.Χ η Αθήνα αντιμετωπίζει κρίσιμα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα, καθώς η πολιτική κρίση έρχεται να ενισχύσει την άσχημη κατάσταση και να κλονίσει τα θεμέλια της κοινωνικής σταθερότητας. Τη λύση στα προβλήματα ήρθε να δώσει η εκπαίδευση. Έτσι λοιπόν κατά την εποχή αυτή τέθηκαν οι βάσεις των επιστημών της αγωγής. Στην Ακαδημία του Πλάτωνα και στο Λύκειο του Αριστοτέλη εξετάστηκαν και αναπτύχθηκαν όλα τα βασικά θέματα της παιδείας, τόσο τα θεωρητικά όσο και τα πρακτικά, όπως: ο σκοπός της αγωγής, τα μορφωτικά αγαθά, η παιδονομία, οι μέθοδοι διδασκαλίας, η αξία της αξιολόγησης, η δύναμη του κοινωνικοοικονομικού και ευρύτερου περιβάλλοντος κ.ά.

Κατά τον Πλάτωνα η Παιδεία ορίζεται ως εξής: *«Παιδεία είναι η διαπαιδαγώγηση προς την αρετή, που αρχίζει από την παιδική ηλικία και που αποβλέπει στο να κάμει τον πολίτη τέλειο, να γνωρίζει, να εξουσιάζει και να εξουσιάζεται με δικαιοσύνη. Η παιδεία που αποβλέπει στον πλούτο ή στην πολιτική δύναμη ή στην απόκτηση σοφίας χωρίς δικαιοσύνη και φρόνηση, αυτή είναι χυδαία και ανελεύθερη και δεν αξίζει καθόλου να λέγεται παιδεία»* («Νόμοι» 644 Α). Ο

Πλάτωνας στο έργο του «Νόμοι» είναι ο πρώτος που δίνει ένα συνειδητά διαμορφωμένο ιδανικό της αγωγής και της πνευματικής καλλιέργειας στο οποίο ανάγει ταυτόχρονα τη φιλοσοφία και την επιστήμη σε μεγάλες οδηγούς της δημόσιας ζωής.

Στην προσχολική ηλικία ο Πλάτωνας δίνει πολύ μεγάλη σημασία. Αρχικά περιλαμβάνει τις ηλικίες από τη γέννηση ενός παιδιού μέχρι τον 3ο χρόνο. Σε αυτό το χρονικό διάστημα θα πρέπει να δοθεί πολύ μεγάλη φροντίδα τόσο στη σωματική ανάπτυξη του παιδιού, όσο και στην ψυχοσυναισθηματική του καλλιέργεια διότι τότε χτίζονται τα θεμέλια του χαρακτήρα του ανθρώπου. Οι γονείς κατά την περίοδο αυτή δεν πρέπει να ανατρέφουν τα παιδιά τους με σκληρότητα, αλλά ούτε και με μαλθακότητα όπως δεν πρέπει να προκαλούν στα παιδιά φόβους, λύπη, ζοηρά πάθη και γενικά έντονα συναισθήματα, γιατί ταράσσουν τον ψυχικό τους κόσμο. Από τον 3ο χρόνο του παιδιού μέχρι τον 6ο χρόνο τα παιδιά (ανεξαρτήτου φύλου) εκπαιδεύονται μαζί. Σε αυτή την ηλικία χρειάζεται να καλλιεργήσουν ορισμένες καλές συνήθειες. Αυτό το βήμα μπορεί επιτευχθεί μέσω των παιχνιδιών, των παραμυθιών αλλά και της μουσικής. Στο μάθημα της μουσικής ο Πλάτωνας δίνει ιδιαίτερη έμφαση καθώς περιλαμβάνει την ποίηση, τη μελωδία και τον ρυθμό. Ο ρυθμός και η αρμονία της μουσικής ημερεύουν τον άνθρωπο και τον κάνουν πιο χρήσιμο για την κοινωνία («Πρωταγόρας» 325 C) και («Πολιτεία» 413 E). Τέλος, στους Νόμους, αναφερόμενος στο ορμέμφυτο της κίνησης, γράφει ότι ο χορός *«υπάγει εις αρμονίαν νόμου την αυθόρμητον εις παν νέον πλάσμα ανάγκην να αναλίσκεται, να κινείται και να δρα»*.

Ο Αριστοτέλης ασχολήθηκε περισσότερο με τα παιδαγωγικά προβλήματα. Σκοπός της αγωγής για εκείνον είναι, να δώσει στο παιδί τις γνώσεις που είναι απαραίτητες για τις ανάγκες της ζωής, να καλλιεργήσει στην ψυχή του την αγάπη προς το αγαθό και την αρετή, να αναπτύξει τις διανοητικές του ικανότητες και να του γνωστοποιήσει τα καθήκοντα και τα δικαιώματά του μέσα στο κοινωνικό σύνολο. Ως προς τη δύναμη της αγωγής δέχεται ο Αριστοτέλης ότι αυτή εξαρτάται από τρεις παράγοντες: τις κληρονομικές καταβολές, την άσκηση και τη διδασκαλία. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στη σωματική άσκηση και υπογραμμίζει τη μορφωτική δύναμη της μουσικής για την ηθική και αισθητική μόρφωση του παιδιού.

Ο Πλούταρχος (46-120 μ.Χ.) σε διάφορα συγγράμματά του υποστηρίζει την αναγκαιότητα της ένταξης των παιδιών σε ένα κατάλληλο, για την φύση τους, εκπαιδευτικό ίδρυμα. Υποστηρίζει επίσης, πως η αγωγή των παιδιών πρέπει να αρχίζει από τη γέννηση τους, επισημαίνοντας ότι η αποτελεσματική πνευματική ανάπτυξη πρέπει να είναι σταδιακή. Αξίζει να αναφερθεί εδώ ότι, ο Κουιντιλιανός, δίνοντας ιδιαίτερη σημασία στην σταδιακή

ανάπτυξη του παιδιού τονίζει, στους παιδαγωγούς: «Μη ζητάτε να συντομεύετε, μη σπεύδετε, μην υπερπηδάτε τις επάλληλες βαθμίδες» (Κουντιλιανός, *Institutio oratione*, I-30-34, στο Μαρττου 1961, σελ. 377).

Ο Γάλλος Jean Jacques Rousseau (1712-1778) υποστηρίζει ότι, η εκπαίδευση θα πρέπει να είναι παιδοκεντρική. Δίνει ιδιαίτερη σημασία στις δραστηριότητες των παιδιών με το σχέδιο, το μέτρημα και το τραγούδι, τα οποία θεωρεί πολύ σημαντικά για την μεταγενέστερη εκπαίδευση των παιδιών και τονίζει πως η μουσική επιδρά θετικά στην ψυχολογία τους και τα βοηθά στην ευκολότερη κοινωνικοποίησή τους. Ακόμη, υποστηρίζει πως η σχέση παιδιού-μουσική πρέπει να ξεκινάει από την ακρόαση μελωδιών και μετά να προχωράει στην εκμάθηση συμβόλων και τη χρήση τους. Τέλος στο βιβλίο του *Αιμίλιος (Emilie)*, ο Γάλλος φιλόσοφος κάνει λόγο για την ελευθερία του ανθρώπου. Η προσχολική εκπαίδευση υποστηρίζει, πως είναι σημαντικός πυλώνας της ισορροπίας ανάμεσα στην ελευθερία και την ευτυχία και αυτό, γιατί ο άνθρωπος ενώ γεννιέται ελεύθερος μεγαλώνοντας βρίσκεται παγιδευμένος στα στερεότυπα της κοινωνίας.

Ο Ελβετός παιδαγωγός Johann Heinrich Pestalozzi, επηρεασμένος από το Διαφωτισμό και εκπρόσωπος του κινήματος του Νεοανθρωπισμού στην εκπαίδευση το 18ο αι., συνέβαλε έμπρακτα με το έργο του στην διαμόρφωση του παιδαγωγικού συστήματος και στην ενίσχυση και ανάδειξη του εκπαιδευτικού θεσμού της εποχής του καθώς εφάρμοσε στη πράξη, τις αρχές της μάθησης και της αντίληψης μέσα από τις αισθήσεις, που είχαν σημαντική επίδραση στο συνεργάτη του Froebel, ιδρυτή του πρώτου Γερμανικού Νηπιαγωγείου (Kindergarten-Κήπος του παιδιού).

Ο Γερμανός F. Froebel (1782-1852), υποστηρίζει τον τρόπο μάθησης μέσα από τις αισθήσεις και τα δικαιώματα του κάθε παιδιού. Πίστευε ότι το παιχνίδι επηρεάζει άμεσα τη διαδικασία της μάθησης με αποτέλεσμα να δημιουργήσει μια σειρά παιχνιδιών που ονομάζεται «Δώρα» (Froebel Gifts), τα οποία περιλαμβάνουν γεωμετρικά στοιχεία σχεδιασμένα να διδάσκουν στα παιδιά τις μορφές και τις σχέσεις τους στη φύση. Ακόμη, έδινε έμφαση στη χρήση της μουσικής, συνθέτοντας και ο ίδιος μια σειρά από τραγούδια για τα παιδιά και τις μητέρες τους (*Mutter-Spiel Und Kose Lieder –Παιχνίδι της Μητέρας και Παιδικά Τραγούδια*), που δημοσιεύτηκαν το 1843 (Alper 1982).

Η Ιταλίδα Maria Montessori (1870-1952), μπορεί να θεωρηθεί ως συνεχιστής των ιδεών του Rousseau και του Froebel για την προσχολική αγωγή. Η Ιταλίδα γιατρός και παιδαγωγός,

υπογράμμισε την ανάγκη για ελευθερία της έκφρασης και προώθησε τις εκπαιδευτικές αντιλήψεις, μιλώντας για τη δυνατότητα του παιδιού να διδάσκεται μόνο του. Γράφει: *«Το παιδί έχει ένα νου που απορροφά τη γνώση. Έχει τη δύναμη να διδάξει τον εαυτό του»* (Montessori 1949-1984, σελ. 17). Τέλος υποστήριζε ότι η περίοδος από τη γέννηση ενός ατόμου μέχρι και την ηλικία των έξι ετών αποτελεί τη βάση για όλη τη μετέπειτα ζωή του, που καταλήγει στη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Ο Αμερικανός John Dewey (1859-1952), επηρεασμένος από τις θεωρίες του Rousseau και του Froebel, συνέβαλε στην εξέλιξη της προοδευτικής αγωγής και έδωσε έμφαση στη σημασία της κοινωνικοποίησης του ατόμου, ιδιαίτερα στο πλαίσιο της σχολικής τάξης. Επισημαίνει ότι κατά την προσχολική ηλικία, τα παιδιά έρχονται σε επαφή με ένα κοινωνικό πλαίσιο διαφορετικό από το οικογενειακό. Οι πρώτες αυτές κοινωνικές επαφές είναι άκρως σημαντικές και όπως γράφει και ο ίδιος, (1975) *«ο απώτερος σκοπός της εκπαίδευσης φαίνεται να είναι η όσο το δυνατόν πιο αρμονική ανάπτυξη του ατόμου»*(σ.11).

Συμπερασματικά, διαπιστώνουμε ότι οι επιστημονικές θέσεις και εκπαιδευτικές αρχές προηγούμενων ιστορικών εποχών, έχουν επηρεάσει σημαντικά τις σύγχρονες προσεγγίσεις διδασκαλίας κατά την πρώτη παιδική ηλικία. Οι παιδοκεντρικές μελέτες έχουν αυξηθεί κυρίως από το πρώτο ήμισυ του εικοστού αιώνα. Τα πορίσματα και τα συμπεράσματα αυτών των ερευνών έχουν δώσει στους εκπαιδευτικούς τη γνώση για το τι πρέπει να προσφέρουν στα παιδιά ως κατάλληλο περιεχόμενο διδασκαλίας.

Κεφάλαιο 2^ο

2. Η Προσωπικότητα του Παιδιού στην Πρώτη Παιδική Ηλικία

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρεται στα βασικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας του παιδιού καθώς και στους τομείς ανάπτυξης του παιδιού κατά την πρώτη παιδική ηλικία, συνδέοντας με αυτούς την αξία της μουσικής στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου. Τέλος γίνεται λόγος για την μουσική ανάπτυξη και δημιουργικότητα του παιδιού. Η μελέτη της μουσικής ανάπτυξης και δημιουργικότητας μπορεί να βοηθήσει στην κατανόηση της ιδιαιτερότητας της τέχνης, της μουσικής και να διαφωτίσει τη σχέση τους με άλλες μορφές της ανθρώπινης νοημοσύνης.

2.1. Χαρακτηριστικά της Προσωπικότητας του Παιδιού

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον για τη μελέτη της προσωπικότητας του παιδιού στην προσχολική ηλικία. Η κοινωνική ψυχολογία είναι εκείνη που μελετά την ανθρώπινη προσωπικότητα και συμπεριφορά. Είναι η επιστήμη που έχει οριστεί ως *«η επιστημονική διερεύνηση του πως οι σκέψεις, τα συναισθήματα και οι συμπεριφορές των ατόμων επηρεάζονται από την πραγματική, φανταστική ή υπαινισσόμενη παρουσία άλλων»* (G.W Allport, 1954a, σ.5). Οι περισσότερες σύγχρονες προσεγγίσεις της προσωπικότητας θεωρούν ότι, η προσωπικότητα για να έχει αντίκτυπο στη συμπεριφορά, αλληλοεπιδρά με πολλούς άλλους κοινωνικούς παράγοντες (π.χ. Snyder & Cantor, 1998).

Ο Jersild (1960) ορίζει την προσωπικότητα ως *«το σύνολο των χαρακτηριστικών ενός ατόμου που το διακρίνουν ως ένα ξεχωριστό και μοναδικό άτομο»* (σ.440). Ο McDonald (1959) ορίζει την προσωπικότητα ως *«το μοναδικό, ολοκληρωμένο και οργανωμένο σύστημα της όλης συμπεριφοράς του ατόμου»* (σ.6). Ο Hilgard (1957) ορίζει την προσωπικότητα ως *«τα ατομικά χαρακτηριστικά και τους τρόπους συμπεριφοράς, που στην οργάνωση και στον σχηματισμού τους, είναι υπεύθυνα για τη μοναδικότητα της προσαρμογής ενός ατόμου στο όλο του περιβάλλον»* (σ.472). Τέλος ο Drever (1952) ορίζει την προσωπικότητα ως *«την ολοκληρωμένη και δυναμική οργάνωση των φυσικών, νοητικών, ηθικών και κοινωνικών ιδιοτήτων του ατόμου, όπως αυτή εκδηλώνεται σε άλλους ανθρώπους μέσα στην κοινωνική ζωή»* (σ.208).

Η ανάπτυξη επομένως της προσωπικότητας περιλαμβάνει ικανότητες που αναφέρονται στον ψυχοκινητικό, γνωστικό, συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα. Οι τομείς αυτοί είναι αλληλένδετοι μεταξύ τους, παρόλα αυτά κατά την πρώτη παιδική ηλικία ορισμένοι από

αυτούς θεωρούνται πιο σημαντικοί για την σωστή ολοκλήρωση της προσωπικότητας του παιδιού σε σύγκριση με κάποιους άλλους. Σύμφωνα με μελετητές σημαντικά χαρακτηριστικά για την ανάπτυξη της προσωπικότητας θεωρούνται τα εξής:

α) Γλωσσική ανάπτυξη: Ο όρος γλωσσική ανάπτυξη αναφέρεται σε διάφορους τρόπους που οδηγούν στην απόκτηση του λόγου. Έτσι, τον χρησιμοποιούμε για να περιγράψουμε την αναπτυξιακή πορεία κατά την οποία ένα παιδί εκδηλώνει με την πάροδο των χρόνων τη γλωσσική του ικανότητα. Έως το τέλος της προσχολικής ηλικίας (5 με 6 έτη) τα περισσότερα παιδιά είναι σε μεγάλο βαθμό ικανοί ομιλητές της γλώσσας.

β) Προσοχή και συγκέντρωση: Διάφοροι επιστήμονες τονίζουν ότι η απόκτηση της ικανότητας της προσοχής και συγκέντρωσης είναι μία σημαντική προϋπόθεση για την πορεία της διδασκαλίας του παιδιού. Ο William James (1890-1891) δίνοντας σημασία στην έννοια της προσοχής γράφει: *«η εμπειρία μου είναι ότι συμφωνώ να προσέξω. Μόνο τα στοιχεία τα οποία προσέχω διαμορφώνουν τη νόηση μου»* (σ. 380) και η Maria Montessori (1949-1984) δίνοντας έμφαση στην έννοια της συγκέντρωσης συμπληρώνει: *«Το σημαντικό στοιχείο στην ανάπτυξη του παιδιού είναι η συγκέντρωση. Αυτή αποτελεί τη βάση για το χαρακτήρα του και την κοινωνική του συμπεριφορά. Το παιδί πρέπει να ανακαλύψει πως να συγκεντρώνεται, και γι' αυτή τη λειτουργία έχει ανάγκη από αντικείμενα ή πράγματα, για να συγκεντρωθεί σε αυτά [...]»* (σελ. 220).

γ) Κοινωνικοποίηση: Είναι η διαδικασία με την οποία το παιδί μαθαίνει να είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Σύμφωνα με τη Γκιζέλη (1987), θα μπορούσαμε να ορίσουμε την κοινωνικοποίηση ως *«τη διαδικασία μέσα από την οποία το άτομο μαθαίνει να εξωτερικεύει σε όλη τη διάρκεια της ζωής του, τα κοινωνικά και πολιτιστικά στοιχεία του περιβάλλοντος του, τα εντάσσει στη δομή της προσωπικότητάς του υπό την επίδραση εμπειριών και σημαντικών κοινωνικών παραγόντων και προσαρμόζεται στο κοινωνικό περιβάλλον που προορίζεται να ζήσει»* (σελ. 63).

δ) Συμβολισμός και μίμηση: Ο Συμβολισμός και η μίμηση περιλαμβάνουν δεξιότητες όπως την υπόδηση ρόλων, τη δραματοποίηση, την αναπαράσταση μέσα από τις τέχνες. Σύμφωνα με τον Gardner (1985) στην ηλικία από δύο ως πέντε χρόνων αναπτύσσεται η διανοητική ικανότητα του παιδιού για σχηματισμό συμβολών. Σ' αυτήν την ηλικία δημιουργεί προτάσεις, εικόνες, χρησιμοποιεί παιχνίδια όπως είναι οι κύβοι, ο πηλός και αντιλαμβάνεται το χορό και τη μουσική. Αυτές οι δραστηριότητες βοηθούν το παιδί να καλλιεργήσει τη

συμβολική του αντίληψη και να αποκτήσει την ικανότητα για πιο δύσκολους συμβολισμούς.

Καταληκτικά, μία σημαντική παρατήρηση της Katz (1986), που έχει ιδιαίτερη σημασία για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, είναι ότι, *«οι πρώτες εμπειρίες, με συνακόλουθο την επιτυχία ή την αποτυχία, που παρατηρούνται στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης, έχουν μία μακροπρόθεσμη σημασία»* (σελ. 1).

2.2. Τομείς Ανάπτυξης του Παιδιού

Οι τομείς ανάπτυξης του παιδιού της προσχολικής ηλικίας, που θα αναλυθούν διεξοδικότερα παρακάτω και που έχουν άμεση σχέση με το αντικείμενο της εργασίας μας, που είναι η διερεύνηση της αξίας της μουσικής στην προσωπικότητα του παιδιού κατά την πρώτη παιδική ηλικία μέσα από την διαθεματική προσέγγιση, είναι: α) Η γνωστική ανάπτυξη, β) Η συναισθηματική-κοινωνική ανάπτυξη και γ) Η κινητική ανάπτυξη.

α) Γνωστική Ανάπτυξη:

Η θεωρία που επηρέασε τη σύγχρονη σκέψη σχετικά με τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού, είναι η θεωρία του Ελβετού ψυχολόγου, παιδαγωγού και γενετικού επιστημολόγου Jean Piaget. Θεωρούσε πως η νοητική προσαρμογή, βασίζεται επάνω στην εμπειρία (αφομοίωση) και είναι αποτέλεσμα αλληλεπίδρασης διάφορων παραγόντων. Μελέτησε τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού από τη γέννησή ως την εφηβεία (συμμόρφωση) και κατέληξε ότι η ανάπτυξη των ανθρώπων ακολουθεί τέσσερα στάδια, τα οποία ακολουθούν μία διαδρομή, χωρίς η διάρκεια να είναι σταθερή για όλους (προσαρμογή).

Το πρώτο στάδιο ονομάζεται **αισθησιοκινητικό** και αφορά τα πρώτα δύο χρόνια της ζωής ενός παιδιού. Στο διάστημα αυτό, το παιδί καλλιεργεί μια εμπειρική γνώση καθώς και την ικανότητα να θέτει στόχους, γνωρίζοντας τον τρόπο που θα τους πραγματοποιήσει. Ξεκινά να εξερευνά το περιβάλλον του και να αφομοιώνει κάτι που του φαίνεται οικείο ή ακόμη και να προσαρμόζει τη σκέψη του σε κάτι που του είναι άγνωστο με στόχο να καταφέρει να το ενσωματώσει. Το παιδί σε αυτή την ηλικία είναι σε θέση να ξεχωρίσει τον εαυτό του από τα αντικείμενα και να δώσει στα αντικείμενα, έμπυχα ή άμπυχα, τις ιδιότητες που επιθυμεί σε ένα πλαίσιο χωροχρόνου.

Τα δεύτερο στάδιο ονομάζεται, στάδιο **προενοιολογικής σκέψης και συμβολισμού** όπου

καλύπτει την περίοδο από δύο ως έξι με επτά ετών. Κατά τη διάρκεια αυτού του σταδίου το παιδί εξερευνά διάφορα σύμβολα και ορισμένες φορές ταυτίζεται με αυτά. Αναλυτικότερα, στον δεύτερο με τρίτο χρόνο το μεγαλύτερο επίτευγμα του παιδιού είναι η χρήση των συμβόλων και της φαντασίας του. Στην συνέχεια, στην ηλικία των τριών με τεσσάρων ετών το παιδί επικεντρώνει την προσοχή του σε μία μόνο διάσταση. Για παράδειγμα, ο Piaget παρουσίασε στα παιδιά μία σειρά από ξύλινες χάντρες, οι περισσότερες από τις οποίες ήταν καφέ και οι υπόλοιπες άσπρες. Έπειτα τα ρώτησε αν είναι περισσότερες οι καφέ ή οι ξύλινες χάντρες. Η απάντηση ήταν οι καφέ χάντρες. Αυτό συμβαίνει γιατί τα παιδιά σε αυτή την ηλικία εστιάζουν την προσοχή τους σε ένα επίπεδο κατηγοριοποίησης την κάθε φορά. Μπορούν να σκεφτούν είτε τις χάντρες χωρισμένες σε χρώματα, είτε ως ξύλινες χάντρες. Σε περίπτωση που χρειαστεί να σκεφτούν και τις δύο κατηγορίες παθαίνουν σύγχυση (Cole & Cole, 2002). Στα τέσσερα με πέντε χρόνια το παιδί είναι σε θέση να πραγματοποιήσει σωματικά μια ενέργεια αλλά όχι ψυχολογικά. Συγκεκριμένα ο Piaget αναφέρει ότι ενώ το παιδί μπορεί να πηγαινοέρχεται καθημερινά από το σπίτι στο σχολείο μόνο του σε μία απόσταση δέκα λεπτών, δεν μπορεί να αναπαραστήσει τη συγκεκριμένη διαδρομή. Κατά την περίοδο αυτή το παιδί συνεχίζει να μαθαίνει από τις προσωπικές του εμπειρίες και το παιχνίδι από συμβολικό που ήταν μετατρέπεται σε παιχνίδι προσποίησης (Δημητρίου-Χατζηγεοφύτου, 2001). Τέλος τα παιδιά σε ηλικία από πέντε ως έξι ή επτά ετών, έχουν αναπτύξει την ικανότητα να παίζουν παιχνίδια με κανόνες και να κατανοούν ορισμένες συμπεριφορές διότι τότε, εντείνεται η κοινωνικοποίηση τους (Δημητρίου-Χατζηγεοφύτου, 2001).

Το τρίτο στάδιο ονομάζεται στάδιο συγκεκριμένων **γνωστικών λειτουργιών** και καλύπτει την ηλικία από επτά ως δώδεκα ετών. Στο διάστημα αυτό, το παιδί αποκτά την ικανότητα να σκέφτεται λογικά και να ταξινομεί σε σειρά τις σκέψεις του και τις καταστάσεις, έστω και αν υπάρχουν αλλαγές στα δεδομένα.

Το τέταρτο και τελευταίο στάδιο ονομάζεται, **λειτουργικό στάδιο ή στάδιο τυπικής αφαιρετικής σκέψης** και καλύπτει την ηλικία από την αρχή της εφηβείας του παιδιού ως την ενηλικίωση του. Στο διάστημα αυτό το παιδί μαθαίνει την έννοια της αιτιολόγησης, χρησιμοποιώντας λεκτικά ή άλλα σύμβολα, ώστε να μπορεί να δημιουργήσει κάτι συγκεκριμένο χωρίς να παραμερίζει το θεωρητικό επίπεδο.

Ωστόσο, λόγω του ότι στην παρούσα ενότητα εστιάζουμε το ενδιαφέρον μας στους τομείς ανάπτυξης κατά την πρώτη παιδική ηλικία, θεωρήσαμε σκόπιμο να αναφερθούμε

διεξοδικότερα στο πρώτο και κυρίως στο δεύτερο στάδιο της γνωστικής ανάπτυξης.

β) Συναισθηματική – Κοινωνική Ανάπτυξη:

Η ανάπτυξη των συναισθημάτων συνδέεται άμεσα με τις γνωστικές διεργασίες. «Γιγνώσκειν» και συναίσθημα μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά. Έχει υποστηριχθεί ότι όσον αφορά την συναισθηματική ανάπτυξη, σημειώνονται πρόοδοι ανά στάδιο, άποψη που παραπέμπει άμεσα στη θεωρία του Piaget, για τη γνωστική ανάπτυξη, ενώ η συμβολή της θεωρίας του νου στην κατανόηση των συναισθημάτων κατά την προσχολική ηλικία έχει ευρέως αναγνωριστεί.

Από τις θεωρίες που αναφέρονται στην συναισθηματική ανάπτυξη, η θεωρία του Erik Erikson φαίνεται να είναι η πιο σημαντική σε σχέση με την εκπαίδευση και κοινωνικοποίηση του ατόμου. Σύμφωνα με τον Erikson (1950), τα οκτώ στάδια της συναισθηματικής-κοινωνικής ανάπτυξης του ανθρώπου είναι:

ΗΛΙΚΙΑ	ΣΤΑΔΙΟ
1ο έτος	Εμπιστοσύνη έναντι δυσπιστίας
1ο - 2ο έτος	Αυτονομία έναντι ντροπής & αμφιβολίας
3ο - 6ο έτος	Πρωτο-βουλία έναντι ενοχής
7ο - 12ο έτος	Φιλοπονία έναντι κατωτερότητας
12ο - 20ο έτος	Ταυτότητα έναντι σύγχυσης ρόλων
20ο - 40ο έτος	Οικειότητα έναντι απομόνωσης
40ο - 65ο έτος	Παραγωγικότητα έναντι στασιμότητας
Γηρατειά	Ακεραιότητα του Εγώ έναντι απελπισίας

Από τα παραπάνω στάδια, εκείνα που αφορούν το παιδί της πρώτης παιδικής ηλικίας είναι το 1ο, 2ο και 3ο στάδιο.

Αναλυτικότερα, κατά τη βρεφική ηλικία ο άνθρωπος είναι απόλυτα εξαρτημένος από το οικογενειακό του περιβάλλον. Σύμφωνα με τη θεωρία του Erikson, αν επιτευχθεί ικανοποιητικά αυτός ο στόχος, τότε το άτομο αναπτύσσει το συναίσθημα της βασικής εμπιστοσύνης. Αντίθετα, αναπτύσσει το αίσθημα της καχυποψίας και της ανασφάλειας

(Παρασκευόπουλος, 1985). Στη βρεφική ηλικία δημιουργείται «ο μακροχρόνιος συναισθηματικός δεσμός με ένα συγκεκριμένο άτομο» (Schaffer, 1996, σ. 32), συνήθως με τη μητέρα. Επομένως, το οικογενειακό περιβάλλον, και ιδίως η σχέση μητέρας- βρέφους, εμφανίζεται ως ο πρώτος καθοριστικός παράγοντας για την υγιή ανάπτυξη της προσωπικότητας του παιδιού.

Η προσχολική ηλικία είναι η ηλικία που το παιδί αρχίζει να εξερευνά τον κόσμο. Σύμφωνα με τον Erikson, αν το περιβάλλον περιορίζει τις αντιδράσεις του παιδιού καλλιεργείται η αμφιβολία και η ενοχή του, αν όμως τις ενθαρρύνει, καλλιεργείται η αυτονομία και η πρωτοβουλία του (Sigelman & Rider, 2009). Κατά την περίοδο αυτή, παρατηρείται το οιδιπόδειο σύμπλεγμα για τα αγόρια ή το σύνδρομο της Ηλέκτρας για τα κορίτσια, του οποίου η φυσιολογική έκβασή του αποτελεί πυλώνα για την υγιή ψυχολογική πορεία του παιδιού (Ποταμιάνος & συν., 1999).

Η συναισθηματική-κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού επηρεάζει όχι μόνο το ίδιο ως άτομο, αλλά και ως μέλος του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου. Η όσο το δυνατό πιο ισορροπημένη συναισθηματικά προσωπικότητα είναι μια σημαντική προϋπόθεση στην κοινωνικοποίηση του παιδιού.

γ) Κινητική Ανάπτυξη

Ως κινητική ανάπτυξη μπορούμε να ορίσουμε «τη βαθμιαία προοδευτική αλλαγή της κινητικής συμπεριφοράς του ατόμου που προκαλείται από την αλληλεπίδρασή του με το περιβάλλον και το κινητικό έργο» (Gallahue, 2002:7).

Σε αυτόν τον τομέα το στοιχείο που βρίσκεται στο επίκεντρο είναι, η ικανότητα και οι δεξιότητες του παιδιού για φυσική κίνηση (δέχεται αλλαγές σε κάθε αναπτυξιακή περίοδο) σε συνδυασμό με άλλους περιβαλλοντικούς παράγοντες. Πιο συγκεκριμένα, κατά την βρεφική ηλικία παρατηρούνται, αυθόρμητα κινητικά μοτίβα ως ανταπόκριση σε διάφορα ερεθίσματα του περιβάλλοντος (Zimmer, 2007; Χαραλάμπους, 2004). Στη συνέχεια, κατά τα πρώτα δύο χρόνια του, το παιδί εισέρχεται στο στάδιο της «αισθητηριοκινητικής νόησης», δηλαδή συλλαμβάνει και αφομοιώνει ορισμένα περιβαλλοντικά ερεθίσματα και κάποιες απλές κινητικές συμπεριφορές όπως, το κλότσημα μιας μπάλας (Cole & Cole, 2002; Παπατσιακμάκη, 2010). Η κίνηση από αυθόρμητη, γίνεται «διαφοροποιημένη», ενώ

παράλληλα αρχίζει να τίθεται υπό τον έλεγχο του κεντρικού νευρικού συστήματος του παιδιού.

Με την πάροδο του χρόνου η κίνηση γίνεται ακόμη πιο διαφοροποιημένη εξαιτίας της αλληλεπίδρασης του αναπτυσσόμενου ατόμου με το περιβάλλον του (Χαραλάμπους, 2004). Έτσι το νήπιο περνάει από διάφορα στάδια καθώς αναπτύσσεται καλλιεργώντας τη γρηγορότερη και ποιοτικότερη κίνησή του. Κατά τη μετάβαση του παιδιού στην παιδική ηλικία κάνουν την εμφάνισή τους χαρακτηριστικά, όπως: συντονισμός και προσαρμογή της κίνησης, ευκινησία και δύναμη κ.ά. (Cole & Cole, 2002; Παπατσιακμάκη, 2010; Zimmer, 2007). Κατ' αυτόν τον τρόπο μπαίνουν οι βάσεις για τις υψηλότερες κινητικές δεξιότητες, οι οποίες μπορούν να φτάσουν στο εξειδικευμένο στάδιο τους κατά την εφηβεία (Patterson, 2008).

Η κινητική αναπτυξιακή πορεία αποτελείται από τρία στάδια, τα οποία είναι κοινά για όλα τα παιδιά (Pangrazi, 1999; Τζούφη, 2011; Zimmer, 2007): α) από το κεφάλι προς τα άκρα, β) από τον κορμό προς τα άκρα, γ) από το γενικό στο ειδικό. Οι κατευθύνσεις αυτές υποδηλώνουν ότι οι κινήσεις του κεφαλιού και των κεντρικότερων σημείων του σώματος του παιδιού ελέγχονται νωρίτερα από εκείνες του άνω και κάτω μέρους του σώματος.

Καταληκτικά να σημειώσουμε ότι, η ανάπτυξη της κίνησης δεν μπορεί να είναι αποτέλεσμα ούτε μόνο της κληρονομικότητας, ούτε του περιβάλλοντος αλλά ούτε και της φυσικής ανάπτυξης. Αντίθετα συνιστά προϊόν, πρακτικής άσκησης και διδασκαλίας (Patterson, 2008) και εξαιτίας αυτών των παραγόντων το κάθε άτομο παρουσιάζει το δικό του ξεχωριστό ρυθμό (Δέρρη, 2007).

2.3. Μουσική Ανάπτυξη και Δημιουργικότητα του Παιδιού στη Πρώτη Παιδική Ηλικία

Μουσική-Ορισμός: Η μουσική θεωρείται ως ένα αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας. Είναι μέσο ψυχαγωγίας, ξεκούρασης χαλάρωσης και αποτελεί τρόπο έκφρασης των ατόμων.

Ως μουσική ορίζεται η τέχνη που βασίζεται στην οργάνωση των ήχων με σκοπό τη σύνθεση/ εκτέλεση ενός έργου ή ενός μουσικού κομματιού. Η Παγκόσμια Ημέρα Μουσικής καθιερώθηκε το 1982 από τον Γάλλο υπουργό πολιτισμού Jack Lang και γιορτάζει στις 21 Ιουνίου. Η μουσική παίρνει το όνομά της από τις εννέα μούσες της αρχαίας ελληνικής

μυθολογίας. Ο όρος τότε μουσική, εννοούσε την Ποίηση και τον Χορό, ως μια αδιάσπαστη ενότητα τεχνών , η οποία καλλιεργήθηκε ιδιαίτερα στο θέατρο. Τόσο ο ορισμός της μουσικής, όσο και σχετικά με τη μουσική θέματα όπως η εκτέλεση, η σύνθεση και η σπουδαιότητά της, διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό.

Η ερώτηση **τι είναι μουσική** έχει γίνει θέμα συζητήσεων από πολλούς, έχει δεχτεί πληθώρα απαντήσεων, όμως καμία δεν ερμηνεύει το φαινόμενο της εν λόγω τέχνης σε καθολικό επίπεδο. Μεταξύ άλλων, κάποιοι ορισμοί ορίζουν τη μουσική ως «*τέχνη και επιστήμη των ήχων*» ενώ το Βρετανικό Λεξικό της Οξφόρδης εξηγεί πως πρόκειται για «*μία από τις καλές τέχνες που ασχολείται με το συνδυασμό ήχων με σκοπό την ομορφιά ως προς την έκφραση των σκέψεων και συναισθημάτων*». Ένας ακόμη ορισμός προέρχεται από τον μουσικοσυνθέτη Edgar Varese, ο οποίος χαρακτηρίζει τη μουσική ως «*οργανωμένο ήχο*».

Ωστόσο στην παρούσα εργασία μελετάται η σημασία της έννοιας «*Μουσική Παιδαγωγική*». Με αυτόν τον όρο δίνεται έμφαση στον ρόλο της αγωγής μέσα από την μουσική και η μουσική εκτός του γεγονότος ότι συμβάλλει στη διάπλαση της προσωπικότητας του ανθρώπου κατά την πρώτη παιδική ηλικία (Σέργη, 1995, σ.69) συμβάλλει «στην ανάπτυξη όλων των μορφών της ανθρώπινης νοημοσύνης, στην ανάπτυξη της ικανότητας για δημιουργική σκέψη και πράξη, στην αγωγή του συναισθήματος και της ευαισθησίας , στην ανάπτυξη των φυσικών και αντιληπτικών δεξιοτήτων, στην εξερεύνηση αξιών, στην κατανόηση των κοινωνικοπολιτιστικών αλλαγών», σύμφωνα με μία Αγγλική Επιτροπή που ασχολήθηκε με τις τέχνες στα σχολεία («The Arts in School», 1982, στο Σέργη, 1995), για τον λόγο αυτό αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της εκπαιδευτικής διαδικασίας.

2.3.1. Μουσική Ανάπτυξη

Στον ευρωπαϊκό χώρο, αρχές του εικοστού αιώνα, άρχισε να παρατηρείται ενδιαφέρον για την ανάπτυξη των ικανοτήτων των παιδιών στις τέχνες και τη μουσική. Διάφοροι παιδαγωγοί υποστηρίζουν πως η οποιαδήποτε ενασχόληση με τη μουσική κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης των παιδιών στην πρώτη παιδική ηλικία, πρέπει να στηρίζεται σε βιώματα και να μεσολαβεί το παιχνίδι. Μέσα από τα μουσικά παιχνίδια τα παιδιά αντιλαμβάνονται και κατανοούν όλα τα στοιχεία της μουσικής, ενώ παράλληλα εκφράζονται με το τραγούδι, την κίνηση, το λόγο, τα μουσικά όργανα και τον αυτοσχεδιασμό. Η μουσική ανάπτυξη του

παιδιού περιλαμβάνει τη ψυχοκινητική και την νοητική του ανάπτυξη. Ο όρος ψυχοκινητική μουσική ανάπτυξη αναφέρεται στις δεξιότητες της μουσικής εκτέλεσης, όπως το τραγούδι, τη ρυθμική κίνηση, την εκτέλεση των μουσικών οργάνων και τα ρυθμικά χτυπήματα. Ο όρος νοητική μουσική ανάπτυξη αναφέρεται στις μουσικές έννοιες που αφορούν τις ιδιότητες του ήχου, όπως την ένταση, τη χροιά, τη διάρκεια του ήχου, τη μελωδία, το ρυθμό και την αρμονία (Σέργη, 1994).

Ως προς την επίδραση της μουσικής σε βρέφη, έρευνα που διεξήχθη από μία ομάδα ερευνητών την δεκαετία του 1990, έδειξε ότι η έκθεση στη μουσική από την πρώιμη κιόλας παιδική ηλικία, βοηθά τα παιδιά να μιλούν πιο καθαρά, να αναπτύσσουν μεγαλύτερο λεξιλόγιο και να ενισχύουν ταυτόχρονα κοινωνικές και συναισθηματικές δεξιότητες (Macferran., Elefant, 2012). Ο ψυχολόγος Gardner, υποστήριξε ήδη από το 1983 ότι η μουσική νοημοσύνη είναι εξίσου σημαντική με τη λογική και συναισθηματική νοημοσύνη των παιδιών. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η μουσική έχει την δυνατότητα να ενισχύει τη σύνδεση μεταξύ του σώματος και του εγκεφάλου έτσι ώστε να συνεργαστούν ως ομάδα, στα παιδιά προσχολικής ηλικίας (Macferran., Elefant, 2012).

Από την ηλικία των δύο (02) ετών, τα παιδιά έχουν αναπτύξει την ακουστική τους αντίληψη σε ένα τέτοιο επίπεδο που συγκρίνεται με αυτή των ενηλίκων. Σύμφωνα με το μοντέλο των Swanwick και Tillman, τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αναπτύσσουν ακουστικές και γνωστικές ικανότητες σε τέτοιο βαθμό έτσι ώστε, όχι μόνο να μπορούν να αντιληφθούν τη μουσική, αλλά και να μπορούν να παίξουν και τα ίδια μουσική με αρκετή ακρίβεια. Επίσης, τα παιδιά 4-5 χρονών μπορούν να διακρίνουν το ρετζίστρο των ήχων και τα ηχοχρώματα και καθώς μεγαλώνουν και λαμβάνουν μουσική εκπαίδευση, είναι ικανά ακόμα και να αναγνωρίσουν τα μουσικά όργανα από το ηχόχρωμά τους (Παπαδημητρίου, 2019). Με τη μουσική τα παιδιά αισθάνονται την αρμονία, καλλιεργούν τον ρυθμό και αποκτάται μουσική ευαισθησία. Σε τάξεις προσχολικής αγωγής υπάρχουν αρκετά μουσικά όργανα, όπως: τύμπανο, καμπανόφωνο, τρίγωνα, μαράκες, κουδουνάκι, καστανιέτες, σύστρα, κρουστά, ντέφι και ταμπουρίνο. Το μάθημα της μουσικής, μπορεί να γίνει είτε μέσω των τραγουδιών με τη συνοδεία μουσικής, είτε μέσω μουσικοκινητικών παιχνιδιών.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ	
Ως 1 Έτους	<ul style="list-style-type: none"> • Είναι ευαίσθητα στην ένταση και τη χροιά του ήχου. • Ανταποκρίνονται στην ανθρώπινη φωνή και αναγνωρίζουν τη φωνή της μητέρας τους. • Αναγνωρίζουν το συναίσθημα στη φωνή. • Παρηγορούνται με τα νανουρίσματα και τους αρέσουν τα παιχνίδια με τη φωνή. • Συνδέουν τους ήχους με τα πράγματα.
1-2 Ετών	<ul style="list-style-type: none"> • Μιμούνται τους ήχους που παράγουν με τη φωνή τους οι άνθρωποι και αρχίζουν να έχουν αίσθηση της μελωδίας και του ρυθμού. • Αρχίζουν να τραγουδούν. • Τους ενδιαφέρει η πηγή του ήχου και μεταχειρίζονται διάφορα υλικά για να παράγουν ήχο, για παράδειγμα, τα καπάκια από τσίγκινα καπάκια. • Χρησιμοποιούν και τα δύο τους χέρια όταν παράγουν έναν ήχο.
2-3 Ετών	<ul style="list-style-type: none"> • Προσπαθούν να μιμηθούν τον ήχο ή τη μελωδία και χρησιμοποιούν αυθόρμητα τα μελωδικά σχήματα από τραγούδια που έχουν μάθει. • Διερευνούν τον ήχο που μπορούν να παράγουν κάποια αντικείμενα που βρίσκουμε στο σπίτι. • Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα χέρια τους αυτόνομα και να τα χτυπούν ρυθμικά όταν ακούν ένα τραγούδι.
3-4 Ετών	<ul style="list-style-type: none"> • Αναπτύσσουν τον ήχο της φωνής τους. • Μπορούν να παίζουν απλούς ρυθμούς στα μουσικά όργανα και να ανταποκρίνονται σε έναν προτεινόμενο ρυθμό. • Ξέρουν την ονομασία γνωστών μελωδιών, γνωρίζουν και τραγουδούν και αυτά κάποια τραγούδια μαζί με άλλους. • Γνωρίζουν το ρυθμό, το τέμπο, τη

	μελωδία και τον τόνο.
4-5 Ετών	<ul style="list-style-type: none"> • Γνωρίζουν κάποιες βασικές έννοιες – ψηλός/ χαμηλός, με μεγάλη διάρκεια/ με μικρή διάρκεια , γρήγορος/αργός ήχος. • Γνωρίζουν τα ονόματα διάφορων μουσικών οργάνων. • Μπορούν να τραγουδήσουν ολόκληρα τραγούδια από μνήμης με αρκετή ακρίβεια. • Τραγουδούν αυθόρμητα και τους αρέσει να τραγουδούν ομαδικά. • Ακούν ηχογραφημένα κομμάτια από το κασετόφωνο με τη βοήθεια κάποιου.
6 Ετών	<ul style="list-style-type: none"> • Έχουν αίσθηση του τόνου, του ρυθμού και της μελωδίας. • Μπορούν να μιλήσουν για κάποιες έννοιες της μουσικής. • Τραγουδούν με όλο μεγαλύτερη ακρίβεια. • Έχουν αίσθηση της αρμονίας. • Μπορούν να χρησιμοποιήσουν τα χέρια και τα πόδια τους αυτόνομα.

Πίνακας 2.3.1. - Η ανάπτυξη δεξιοτήτων στη μουσική (Duffy, 1998)

2.3.2. Δημιουργικότητα και Μουσική Έκφραση

Ο φιλόσοφος Read. H. (1943) θεωρεί τη δημιουργικότητα ως «*τρόπο ζωής*» και υποστηρίζει ότι ο κύριος σκοπός της εκπαίδευσης είναι να βοηθήσουμε τα παιδιά να συμπεριφέρονται ως δημιουργικοί καλλιτέχνες. Η επιστημονική κοινότητα, υποστηρίζει ότι η δημιουργικότητα μπορεί να εξελιχθεί μέσω ειδικής διδασκαλίας και άσκησης. Η διαδικασία ξεκινά από τον παιδαγωγό με τρόπο τέτοιο ώστε οι μαθητές να έχουν ευκαιρίες για προβληματισμό, έρευνα, αξιολόγηση και αξιοποίηση, αναφορικά με την προσφερόμενη γνώση.

Ο Wallas (1926) προτείνει τα εξής στάδια (τα οποία έχουν υιοθετήσει πλήθος ερευνητών) για την ανάπτυξη της δημιουργικής σκέψης και δημιουργικής διαδικασίας:

1. Προετοιμασία (συλλογή των δεδομένων που σχετίζονται με το πρόβλημα, διερεύνηση των πιθανών λύσεων και γέννηση ιδεών).

2. Επώαση (συνειδητή απομάκρυνση από το πρόβλημα και «άνοιγμα του δρόμου» σε ασυνείδητες διαδικασίες).
3. Διαφώτιση – Ενόραση («ξαφνική» παρουσίαση μιας λύσης, το «εύρηκα»).
4. Έλεγχος – Επαλήθευση (επεξεργασία και πρακτική εφαρμογή της λύσης).

Ο Barnes (2001) εστιάζει στη μουσική εκπαίδευση μόνο στον άξονα της σύνθεσης και του αυτοσχεδιασμού και υποστηρίζει ότι σε κάθε προσπάθεια οργάνωσης του μουσικού υλικού πρέπει να εμπλέκεται η φαντασία, το συναίσθημα, η κίνηση, η κοινωνική και προσωπική συμμετοχή. Μέσα από έρευνες του, διαπίστωσε ότι οι δημιουργικές εμπειρίες υποχρεώνουν τον εγκέφαλο να λειτουργεί σε πολλά επίπεδα και έτσι πετυχαίνετε το βέλτιστο της κατανόησης. Επιπροσθέτως, θεωρεί πως η διδασκαλία για τη δημιουργικότητα στη μουσική αποτελεί τον πλέον κατάλληλο τρόπο να βοηθά τους μαθητές να αναπτύξουν το αίσθημα της συνεργασίας, αυτοπεποίθησης, εμπιστοσύνης, τόλμης και λήψης αποφάσεων

Η δημιουργικότητα, όχι μόνο είναι διδάξιμη, αλλά είναι απαραίτητο να ενταχθεί στις σχολικές δραστηριότητες, μιας και στο σχολείο, τα παιδιά έχουν ελάχιστες ευκαιρίες για να την αναπτύξουν και να αντιληφθούν τη σημασία της στη μετέπειτα εξέλιξη της ζωής τους. Οι μαθητές έχουν ανάγκη από συνθήκες μάθησης όπου μπορούν να κάνουν λάθη, να αυτοσχεδιάσουν και να πειραματιστούν, νοιώθοντας ασφάλεια και εμπιστοσύνη. Η απόλυτη πειθαρχία και οι υποχρεωτικές εργασίες είναι ασυμβίβαστα με τη δημιουργικότητα.

2.3.3. Μουσικές Δραστηριότητες για παιδιά Προσχολικής Ηλικίας

Στο ισχύον πρόγραμμα σπουδών για το μάθημα της μουσικής της Ελλάδας (ΦΕΚ 1366 τ. Β' 18-10-2001, ΔΕΠΠΣ)¹, υποστηρίζεται ότι σκοπός της μουσικής αγωγής είναι: *«πρωταρχικά η ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση, εκτέλεση και δημιουργία μουσικής ως μιας από τις εκδηλώσεις καλλιτεχνικής έκφρασης και δημιουργικότητας του ανθρώπου. Μέσω αυτού του σκοπού και παράλληλα προς αυτόν, η μουσική αγωγή αποβλέπει στη γενικότερη καλλιέργεια της δημιουργικότητας και της προσωπικότητας των μαθητών, μέσα από την ενεργητική ακρόαση, τις δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας και εκτέλεσης»*.

¹ Το συγκεκριμένο ΦΕΚ 1366 τ. Β' 18-10-2001 του Διαθεματικού Ενιαίου Πλαισίου Προγραμμάτων Σπουδών (ΔΕΠΠΣ), αναφέρεται στο Νηπιαγωγείο αλλά κάτι αντίστοιχο ισχύει και για τους Παιδικούς Σταθμούς.

Ο διδάσκοντας πρέπει να προσφέρει στους μαθητές ποικιλία δημιουργικών ερεθισμάτων, σε όλους τους τομείς, καθώς και να ενθαρρύνει τους μαθητές του για κάθε τους προσπάθεια επιτυχημένη ή μη. Στο μάθημα λοιπόν της μουσικής αγωγής τα παιδιά θα πρέπει να έχουν ευκαιρίες για μουσικές δραστηριότητες με σκοπό να διευρύνεται η φαντασία και δημιουργικότητά τους.

Στις δημιουργικές μουσικές εργασίες (Σέργη 1982/1991, σ. 117), αναμένονται τα παρακάτω από τα παιδιά:

- Να δημιουργούν ρυθμικές και μελωδικές φράσεις.
- Να κάνουν αυθόρμητα τραγουδιστικούς διάλογους.
- Να χρησιμοποιούν ρυθμικά χτυπήματα και μουσικά όργανα για συνοδεία τραγουδιών.
- Να χρησιμοποιούν μουσική με κίνηση (εκφραστική κίνηση ή χορογραφία).
- Να δραματοποιούν ιστορίες που εμπεριέχουν μουσική.
- Να χρησιμοποιούν μουσικά όργανα για περιγραφή ανθρώπινων χαρακτήρων, καταστάσεων, φαινόμενων.
- Να κατασκευάζουν μουσικά όργανα.
- Να μιμούνται ζώα, να ζωντανεύουν χαρακτήρες και καθημερινές εμπειρίες.
- Να ζωγραφίζουν, όταν ακούν μουσική.
- Να χρησιμοποιηθούν κούκλες (puppets) για να ζωντανεύουν μουσικές ιστορίες.

Εικόνα 2.3.3. - Ρυθμικά Χτυπήματα με μουσικά όργανα

Κεφάλαιο 3^ο

3. Η Μουσική ως μέσο αγωγής στην Προσχολική Ηλικία

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρεται στην αποδοχή της αντίληψης ότι «ο κόσμος γύρω μας αποτελείται από έναν μικρό ή μεγάλο αριθμό συγγενών στοιχείων που διαμορφώνουν μια μερική ή ολοκληρωμένη μορφή» (Mulligan 1975, σ. 3). Συγκεκριμένα γίνεται λόγος για την διαθεματική μέθοδο μάθησης με άξονα τη μουσική και την επίδραση αυτής στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού στην προσχολική ηλικία. Στη συνέχεια αναφερόμαστε στις βασικές αρχές δημιουργίας ενός προγράμματος μουσικής αγωγής και τέλος στα μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα τα οποία εφαρμόζονται ως και σήμερα.

3.1. Η Σημασία των Τεχνών στην Εκπαίδευση και ο Ρόλος τους στη Διαμόρφωση της Προσωπικότητας

Οι τέχνες είναι ένα μέσο έκφρασης του ανθρώπου και ταυτόχρονα αποτελούν μέρος των τελετουργικών διαδικασιών της ευρύτερης κοινωνικής ζωής του. Με τον «όρο» τέχνες εννοούμε τη μουσική, το χορό, τη κίνηση, τις εικαστικές και θεατρικές τέχνες. Φιλόσοφοι και παιδαγωγοί επισημαίνουν τη θετική συμβολή των τεχνών στην ολόπλευρη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ανθρώπου, σε τομείς που αφορούν τις ψυχοκινητικές ενέργειες, την αντίληψη, τη γνώση, τη συναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη.

Στην Αρχαία Ελλάδα, οι φιλόσοφοι, όπως ο Πλάτωνας και ο Αριστοτέλης, έρχονταν σε επαφή με τις τέχνες μέσα από τη γενική αγωγή με αποτέλεσμα να αναγνωρίσουν την αξία τους. Αναφέρονταν κυρίως στην αποτελεσματικότητά τους, ως μεταφορέων σημαντικών στοιχείων της πολιτισμικής παράδοσης και την δυνατότητά τους στο να προάγουν την ταυτότητα του ατόμου σε σχέση με τις πολιτισμικές του συνειδήσεις. Συγκεκριμένα ο Πλάτων, έδινε ιδιαίτερη έμφαση στην αναγκαιότητα της μουσικής στην αγωγή, πιστεύοντας ότι είναι σημαντικός παράγοντας για την εξασφάλιση της διατήρησης των παραδοσιακών αξιών και της διαμόρφωσης του πολίτη πρότυπο. Συγκεκριμένα στο έργο Πολιτεία, ο Πλάτωνας λέει: «Δεν είναι γι' αυτό το λόγο, αγαπητέ Γλαύκων, που η εκπαίδευση στη μουσική είναι τόσο σημαντική, διότι ο ρυθμός και η αρμονία εισχωρούν βαθιά στην πιο εσωτερική ψυχή και ασκούν την πιο δυνατή επίδραση σ' αυτή [...]»; (Πολιτεία 401e, στο Michaelides 1978, σ.110, και στο Barker 1989, σ. 135).

Κατά τον Αριστοτέλη, η ενασχόληση με τη μουσική έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί πιστεύει ότι είναι εργαλείο σωστής διαπαιδαγώγησης του παιδιού και καλλιεργεί το ήθος και την ψυχή.

Τις πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα, αρχίζει να ενδυναμώνεται η αντίληψη ότι σ' ένα ιδανικό πρόγραμμα παιδοκεντρικής εκπαίδευσης, οι τέχνες θα πρέπει να είναι αναπόσπαστο μέρος της αγωγής για την σωστή ολοκλήρωση της προσωπικότητας. Όπως αναφέρει ο Dewey (1887), *«το αποτέλεσμα της τέχνης είναι να παράγει ένα τέλεια εναρμονισμένο άτομο»* (σ. 274). Στη συνέχεια, με τις ιδέες του και τη βοήθεια των συνεργατών και μαθητών του τέθηκε το υπόβαθρο της αναβάθμισης των τεχνών μέσα στο εκπαιδευτικό σύστημα. Υποστηρίζει λοιπόν, ότι οι τέχνες θα πρέπει να διδάσκονται στο ίδιο επίπεδο με τα άλλα μαθήματα, όπως η γλώσσα, τα μαθηματικά κ.α και όχι να βρίσκονται στην κατηγορία των δευτερευόντων μαθημάτων του εκπαιδευτικού προγράμματος. Τη δεκαετία του 1960 παρατηρούνται αναμορφώσεις των αναλυτικών προγραμμάτων και βλέπουμε να επηρεάζεται η θέση και ο ρόλος των τεχνών στην εκπαίδευση προς θετική κατεύθυνση.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, η Εθνική Επιτροπή Εκπαίδευσης, σε έκθεση της (The Arts, Education and American Panel, 1977), δίνει τα παρακάτω συμπεράσματα σχετικά με τη σημασία των τεχνών στην εκπαίδευση: *«Οι τέχνες είναι μια λειτουργία της ίδιας της ζωής, και η διαδικασία της ενασχόλησης με τις τέχνες μπορεί να προσφέρει βαθύτερο νόημα σε άλλες περιοχές της μάθησης. Οι τέχνες βοηθούν τον άνθρωπο ν' αντιληφθεί καλύτερα τον εαυτό του μέσα από μια ιστορική, πολιτισμική και αισθητική προοπτική. Δίνουν στο άτομο ευρύτερες επιλογές για το περιβάλλον του και επιδρούν στον τρόπο εργασίας και αντιμετώπισης της ζωής του. Μιας και η έκφραση μέσα από τις τέχνες είναι κάτι πραγματικά βασικό για την πνευματική ανάπτυξη του ατόμου, θα πρέπει οι τέχνες να συγκαταλέγονται ανάμεσα στους συντελεστές της όλης αγωγής»* (σ. 248).

Στην Αγγλία, η επιτροπή που ασχολήθηκε με το θέμα: *«Οι Τέχνες στα Σχολεία»*, εκφράζει έντονη ανησυχία για την σωστή τοποθέτηση των τεχνών στην εκπαίδευση και τονίζει ότι θα πρέπει να δίνεται ιδιαίτερη σημασία σε δραστηριότητες που επηρεάσουν τον εσωτερικό κόσμο του ανθρώπου και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων του. Ακόμη κάνει λόγο, για την τέχνη ως αναπόσπαστο κομμάτι της ζωής και του πολιτισμού μιας κοινωνίας, επικεντρώνοντας την προσοχή στη συνεισφορά της στους παρακάτω τομείς της εκπαιδευτικής διαδικασίας:

- α) στην ανάπτυξη της ανθρώπινης νοημοσύνης,
- β) στην ανάπτυξη των δημιουργικών πράξεων και σκέψεων,
- γ) στην αγωγή του συναισθήματος και της ευαισθησίας.
- δ) στην ανάπτυξη και ανάδειξη δεξιοτήτων,
- ε) στην αγωγή των αξιών.

Στη σύγχρονη εποχή οι άνθρωποι έρχονται αντιμέτωποι με τον καθημερινό καταγισμό πληροφοριών και εξελίξεων με αποτέλεσμα να μην προλαβαίνουν να επεξεργαστούν την ποιότητα των γνώσεων που λαμβάνουν. Οι τέχνες λοιπόν έχουν τη δυνατότητα να καλλιεργήσουν στον άνθρωπο ορισμένες δεξιότητες που θα του επιτρέψουν να συμβάλει θετικά στις ραγδαίες εξελίξεις της σύγχρονης εποχής. Όπως επισημαίνει και η Kiestler (1985, σ.24), η σημερινή εποχή χρειάζεται άτομα ικανά να αυτοσχεδιάσουν, να δημιουργήσουν και να προσαρμοστούν στις επερχόμενες αλλαγές και η σημαντικότερη ηλικία για την καλλιέργεια των προαναφερθέντων χαρακτηριστικών, είναι εκείνη της πρώτης παιδικής ηλικίας, γιατί τότε αναπτύσσεται και διαμορφώνεται η προσωπικότητα του ατόμου.

Κατά την πρώτη παιδική ηλικία, εκτός από την απόκτηση γνώσεων στα επιμέρους μαθήματα, απαιτείται και η απόκτηση κάποιων δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για τη μάθηση. Οι τέχνες λοιπόν, ως μέσο έκφρασης, εμπεριέχουν τέτοιες διεργασίες, όπως είναι η ερμηνεία συμβόλων, η ενεργοποίηση της δημιουργικότητας, η προσοχή και συγκέντρωση, η αντιληπτική ικανότητα κ.α. Συγκεκριμένα η μουσική, μέσα από τις απαιτούμενες διεργασίες, προσφέρει ψυχοκινητικές εμπειρίες, οι οποίες δραστηριοποιούν την ακοή, την όραση και τη φωνή σε συνδυασμό με την αντίληψη. Τέλος ο Fowler (1978), υποστηρίζει ότι όταν οι τέχνες είναι στενά συνδεδεμένες με τα άλλα μαθήματα, τότε παρατηρείται αύξηση αποδοτικότητας των μαθητών.

3.2. Η Θεωρία της Μεταφοράς της Μάθησης και η Μουσική Αγωγή

Μία από τις θεωρίες που ενισχύουν την θέση ότι η αγωγή μέσα από τη μουσική αναπτύσσει θετικά την προσωπικότητα του παιδιού και συμβάλλει στην απόκτηση δεξιοτήτων της μάθησης, είναι η θεωρία της μεταφοράς της μάθησης. Με τον όρο «μεταφορά μάθησης»,

εννοούμε το βαθμό στον οποίο η γνώση - μάθηση μιας δεξιότητας επηρεάζει τη μάθηση μιας άλλης δεξιότητας και περιλαμβάνει την εφαρμογή της μάθησης που αποκτήθηκε από μία κίνηση ή κατάσταση στη μάθηση και απόδοση μιας άλλης. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα παρατηρείται έντονα το ενδιαφέρον για έρευνα με θέμα την μεταφορά της μάθησης, δηλαδή με ποιον τρόπο οι ικανότητες που επιτυγχάνονται σε μια συγκεκριμένη κατάσταση θα μπορούσαν να επηρεάσουν την ανάπτυξη των ικανοτήτων και σε άλλα πεδία.

Σύμφωνα με τον Thorndike, η μεταφορά της μάθησης εξαρτάται από τις ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ της παλιάς και της νέας μάθησης. Βασισμένος σε αυτό το πόρισμα, έδωσε ένα ευρύτερο φάσμα στην έννοια της ομοιότητας, ώστε να περιλαμβάνει όχι μόνο τα όμοια στοιχεία στα αντικείμενα της μάθησης, αλλά και τις διαδικασίες που ακολουθούν. Ο Thorndike υποστήριζε ότι, όσο περισσότερες ομοιότητες υπάρχουν ανάμεσα σε κάποιες δεξιότητες και έννοιες, τόσο μεγαλύτερος ήταν ο βαθμός μεταφοράς. Ο ίδιος γράφει: *«Η αλλαγή σε μια λειτουργία αλλάζει μια άλλη (λειτουργία) μόνο στο σημείο που οι δύο λειτουργίες έχουν ως παράγοντες τα ίδια στοιχεία»* (Thorndike 1913, σ. 358) και η Snelbecker (1974), συμπληρώνει τη θεωρία του γράφοντας ότι *«τα κοινά στοιχεία που ενδυναμώνονται σε μια κατάσταση θα διατηρήσουν αυτή τη δύναμη στην επόμενη κατάσταση, δημιουργώντας έτσι τη μεταφορά»* (σ. 224).

Η Wolff (1978) και ο Bruner (1960), κάνουν διάκριση ανάμεσα στη γενική και την ειδική μεταφορά μάθησης όταν αναφέρονται στη θεωρία μεταφορά της μάθησης σε σχέση με τη μουσική αγωγή. Στη γενική μεταφορά της μάθησης γίνεται αναφορά στην απόκτηση ικανοτήτων σε διαδικασίες μάθησης, ενώ στην ειδική μεταφορά της μάθησης γίνεται αναφορά στην απόκτηση συγκεκριμένων δεξιοτήτων που αποκτούνται μέσα από τη μάθηση.

Σύμφωνα με την Wolff (1978, σ. 4), οι διαδικασίες μάθησης στη μουσική αγωγή είναι δυνατό να χρησιμεύουν ως ένα μέσο μάθησης του τρόπου εργασίας και των διαδικασιών μελέτης άλλων μαθημάτων. Υποστηρίζει λοιπόν ότι, κάποιες συνήθειες του μυαλού που αναπτύσσονται όταν το άτομο συγκεντρώνεται σ' ένα θέμα, θεωρούνται δεξιότητες μάθησης που μπορούν να μεταφερθούν σε καταστάσεις μάθησης άλλων μαθημάτων. Συγκεκριμένα πολλές ερευνητικές μελέτες που αφορούσαν την επίδραση της μουσικής εκπαίδευσης σε συγκεκριμένες δεξιότητες έδειξαν συσχετισμούς μεταξύ της μουσικής και των γλωσσικών ικανοτήτων (Piro and Ortiz, 2009), των δεξιοτήτων ανάγνωσης και γραφής (Gromko, 2005, Corrigan and Trainor, 2011), οπτικές και χωρικές δεξιότητες (Orsmond και Miller, 1999) καθώς και επιδόσεις στους τομείς των μαθηματικών και μαθημάτων επιστημονικών κλάδων

(Bahr and Christensen, 2000). Όσον αφορά τον συναισθηματικό και κοινωνικό τομέα, η μουσική φαίνεται να ασκεί επιρροή στην ανάπτυξη των κοινωνικών δεξιοτήτων και των στάσεων στις διαπροσωπικές σχέσεις.

3.3. Βασικές Αρχές ενός Προγράμματος Μουσικής κατά την Πρώτη Παιδική Ηλικία

Κατά την πρώτη παιδική ηλικία είναι απαραίτητο να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για την αποδοτική μάθηση της μουσικής αγωγής, τα οποία χρειάζεται να ταιριάζουν στο επίπεδο και στα χαρακτηριστικά ανάπτυξης των παιδιών αυτής της ηλικίας. Το παιδί έχει μια έμφυτη μουσικότητα, που εκδηλώνεται μέσα από τις κινήσεις και το αυτοσχέδιο τραγούδι. Η πρώτη κατευθυνόμενη μουσική αγωγή που δέχεται είναι κατά τη φοίτησή του στον παιδικό σταθμό. Εάν σ' αυτή τη πρώτη επαφή του παιδιού με τη μουσική αγωγή υπάρχουν συγκεκριμένοι στόχοι και μέθοδοι κατά τη διαδικασία μάθησης τότε η μουσική μπορεί να εξελιχθεί και ως ένα μέσο νοητικής και συναισθηματικής ανάπτυξης που θα έχει θετικά αποτελέσματα σε όλη τη διαμόρφωση της προσωπικότητάς του.

Μέχρι πρόσφατα, η μουσική αγωγή έδινε έμφαση κυρίως στη συναισθηματική και ψυχοκινητική ανάπτυξη παραμερίζοντας τη νοητική ανάπτυξη του παιδιού, που επιτυγχάνεται μέσα από την αντίληψη των μουσικών εννοιών, γεγονός που οφείλεται στην έλλειψη εκπαιδευτικών στόχων στο γνωστικό τομέα της μουσικής ανάπτυξης του παιδιού. Για να αλλάξει αυτό, ο παιδαγωγός θα πρέπει να κατανοήσει τη μουσική ως μία αισθητική εμπειρία και τα βασικά στοιχεία που διαμορφώνουν τη δομή της ως ένα ειδικό μάθημα. Ακόμη θα πρέπει να κατανοήσει τη σχέση μεταξύ της κίνησης και της μουσικής καθώς και τους αποτελεσματικούς τρόπους μάθησης κατά τη πρώτη παιδική ηλικία. Τέλος για ένα επιτυχημένο πρόγραμμα μουσικής αγωγής, θα πρέπει να δοθούν στους παιδαγωγούς κατευθυντήριες γραμμές ως προς τι θα διδάξουν και ποιο θα είναι το αντικείμενο διδασκαλίας τους.

Σε διάφορες θεωρίες στηρίζεται ο σχεδιασμός ενός προγράμματος μουσικής αγωγής, όπως αυτές των Piaget και Bruner (γνωστική ανάπτυξη), της Montessori (περιβάλλον μάθησης), των Kodaly και Orff (μουσικοπαιδαγωγικά συστήματα) κ.α. Ιδιαίτερα το παιχνίδι έχει επισημανθεί από διάφορους μελετητές ως καθοριστικό μέσο για τη διαμόρφωση ενός προγράμματος μουσικής αγωγής μέσα από ορισμένες μουσικές δραστηριότητες όπως: τα τραγούδι, η κίνηση, οι δημιουργικές εργασίες, η χρήση μουσικών οργάνων κ.α. Ο Hawn

(1978, σ.22) υποστηρίζει ότι «κατά την προσχολική ηλικία η μουσική αγωγή μπορεί να είναι πιο επιτυχής εάν οι μουσικές δραστηριότητες διαμορφώνονται με βάση τις κοινωνικές συνήθειες παιχνιδιού που συναντούμε στην προσχολική ηλικία».

Παρακάτω παρουσιάζονται τα χαρακτηριστικά που πρέπει να έχει ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα μουσικής αγωγής, με στόχο την καλλιέργεια της μουσικότητας του παιδιού κατά την προσχολική ηλικία:

- Σύμφωνα με τις ηλικιακές ικανότητες του παιδιού πρέπει να το βοηθά να αποκτήσει μουσικές γνώσεις και δεξιότητες.
- Η διδασκαλία του προγράμματος πρέπει να περιλαμβάνει δραστηριότητες όπως τραγούδι, κίνηση, εκτέλεση μουσικών οργάνων οι οποίες θα ωθήσουν το παιδί να αντιδρά και να ανταποκρίνεται στη μουσική.
- Οι μουσικές εμπειρίες θα πρέπει να προσφέρονται σε ένα κατάλληλο περιβάλλον μάθησης, με στόχο τη συναισθηματική ευχαρίστηση και το κίνητρο για περαιτέρω μάθηση.
- Στο παιδί πρέπει να δίνεται η δυνατότητα του αυτοσχεδιασμού, της εξερεύνησης μουσικών στοιχείων αλλά και αλληλεπίδρασης του με άλλα παιδιά σε ένα κοινωνικό σύνολο.

Σχετικά με τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά για τον σχηματισμό ενός προγράμματος μουσικής αγωγής, είναι απαραίτητο να προσεχθούν οι προτεινόμενες μουσικές δραστηριότητες ώστε να ταιριάζουν στον τρόπο με τον οποίο σκέφτεται το παιδί αυτής της ηλικίας καθώς και στις δραστηριότητες όπως είναι το τραγούδι να λαμβάνεται υπόψη η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού όπου πιθανότατα θα επηρεάζει τον τρόπο αντίδρασης του στο τραγούδι. Ακόμη να λαμβάνεται υπόψη η προτίμηση του παιδιού για το είδος του παιχνιδιού που του αρέσει και να δίνονται οι απαραίτητες ευκαιρίες μέσα από τις μουσικές δραστηριότητες. Τελευταίο σχόλιο και αξιοσημείωτο, ο σκοπός της μουσικής αγωγής σε αυτή την ηλικία δεν είναι για να καλύψει την πιθανή ικανοποίηση των ενηλικών αλλά η μάθηση των κατάλληλων μουσικών εμπειριών στο παιδί.

3.4 Μουσική Αντίληψη και Μουσικοπαιδαγωγικά Συστήματα

3.4.1. Μουσική Αντίληψη

Με τον όρο «*μουσική αντίληψη*» εννοούμε το ακουστικό σύστημα του ανθρώπου που οδηγεί στην ενεργοποίηση των αισθητηρίων οργάνων όπως, η μνήμη, η εμπειρία, και στην ενεργοποίηση του νευρικού συστήματος. Ανάμεσα στις σημαντικότερες ιδιότητες της μουσικής αντίληψης συγκαταλέγονται η τονικότητα και ο ρυθμός.

Έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο χώρο της ψυχολογίας της μουσικής έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο άνθρωπος από την εμβρυική του ηλικία αντιλαμβάνεται τους ήχους του περιβάλλοντος όπως, η φωνή της μητέρας του. Ο κοχλίας του μέσου αυτιού που αποτελεί το όργανο της ακοής, στις είκοσι τέσσερις εβδομάδες μετά τη σύλληψη του εμβρύου έχει φτάσει στο τελικό του μέγεθος, γεγονός που εξηγεί την ανεπτυγμένη ικανότητα του εμβρύου να αντιδρά σε ήχους από τόσο νωρίς.

Ο Hargreaves (2004) υποστήριξε, πως τόσο οι γονείς όσο και εκείνοι που αποτελούν το περιβάλλον ενός παιδιού πρέπει να του προσφέρουν μουσικές εμπειρίες επειδή πιστεύει πως ο οποιοσδήποτε ήχος που φτάνει στα αυτιά ενός παιδιού είναι καλύτερος από την απουσία του. Ακόμη υποστήριξε, ότι τα παιδιά αρχικά στρέφονται προς την κατεύθυνση του ήχου με ευχαρίστηση και στη συνέχεια παρατηρείται η κίνηση του σώματος (χορός). Οι πρώτες μουσικές έννοιες που αντιλαμβάνεται ένα παιδί κατά την πρώτη παιδική ηλικία είναι η ένταση, η χροιά, ο χρόνος, η διάρκεια, ο ρυθμός και η τονικότητα (Zimmerman, 1993).

Ο Moog (1976), μελετώντας τη μουσική αντίληψη πραγματοποίησε μια σειρά πειραμάτων που αφορούσαν τα παιδιά ηλικίας από 0-6 ετών. Τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε ήταν πως τα παιδιά αρχικά ανταποκρίνονται στον ήχο, στη συνέχεια αντιλαμβάνονται το ρυθμό και αργότερα τη τονικότητα. Μία άλλη ανεπτυγμένη έρευνα του Michel (1973) υποστηρίζει, ότι τα παιδιά από 0-1 ετών απλά αντιδρούν σε διάφορους ήχους, από 1-2 ετών δημιουργούν μουσική (αυθόρμητα), από 2-3 ετών αναπαράγουν μουσικές φράσεις από οικεία τραγούδια, από 3-4 ετών είναι ικανά να αντιληφθούν μία μελωδία (με την προϋπόθεση να κατέχουν γνώσεις κάποιου μουσικού οργάνου), από 4-5 ετών ξεχωρίζουν τα τονικά ύψη, ενώ πλέον στην ηλικία των 5-6 ετών κατανοούν πλήρως τη μουσική.

3.4.2. Μουσικοπαιδαγωγικά Συστήματα

Έρευνες από επιστήμονες που πραγματοποιήθηκαν στο χώρο της ψυχολογίας και της παιδαγωγικής σχετικά με τους τρόπους που θα βοηθούσαν στη βελτίωση της μάθησης είχαν ως αποτέλεσμα τη δημιουργία μουσικοπαιδαγωγικών συστημάτων, τα οποία έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μουσική εκπαίδευση και απόδοση των μαθητών. Παρακάτω θα παρουσιαστούν τα σημαντικότερα μουσικοπαιδαγωγικά μοντέλα και αυτοί οι οποίοι τα εφάρμοσαν:

3.4.2.1. Joltan Kodaly

Ο Joltan Kodaly (Ουγγαρία, 1882-1967) υπήρξε συνθέτης, παιδαγωγός, γλωσσολόγος και εθνομουσικολόγος. Πίστευε ότι όλοι οι άνθρωποι όσο ικανοί είναι να αποκτήσουν τη βασική γλωσσική εκπαίδευση αντίστοιχα είναι ικανοί να αποκτήσουν και τη βασική μουσική εκπαίδευση. Θεωρούσε ότι η μουσική εκπαίδευση δεν θα έπρεπε να είναι προνόμιο των λίγων καθώς το τραγούδι είναι μία φυσική ικανότητα αντίστοιχη αυτής της ομιλίας. Η ανθρώπινη φωνή είναι το εργαλείο του ανθρώπου για να μπορεί να εκφράζεται μουσικά.

Σύμφωνα με τον Kodaly, *«η ηλικία ανάμεσα στα 3-7 έτη είναι εκπαιδευτικά πιο σημαντική από οποιαδήποτε άλλη. Οτι καταστραφεί ή παραληφθεί σε αυτήν την ηλικία δεν μπορεί να διορθωθεί στη συνέχεια. Σε αυτά τα χρόνια κανονίζεται αποφασιστικά το μέλλον του ανθρώπου για όλη του τη ζωή»* (Παπαζαρής, 1991, σ. 153).

Οι κύριοι στόχοι της μουσικοπαιδαγωγικής προσέγγισης του Kodaly είναι οι εξής:

- ✓ Η ανάπτυξη της μουσικής ικανότητας είναι έμφυτη σε όλα τα παιδιά. Σε άλλα παιδιά παρατηρείται σε μεγαλύτερο και σε άλλα σε μικρότερο βαθμό.
- ✓ Η ανάγκη γνωριμίας των παιδιών με τον κόσμο της μουσικής, ώστε να μπορούν να γράφουν και να διαβάζουν.
- ✓ Η επαφή των παιδιών με τη μουσική τους κληρονομιά.
- ✓ Η γνωριμία των παιδιών με μεγάλες μουσικές δημιουργίες, έτσι ώστε μέσα από την ακρόαση και την εκτέλεση τους να αγαπήσουν τη μουσική.

Τα εργαλεία που χρησιμοποιεί στη μουσικοπαιδαγωγική του μέθοδο είναι:

α) το "σύστημα sol-fa", το οποίο βοηθάει στην εύκολη εκμάθηση και καταγραφή της

μελωδίας ενώ καλλιεργεί τη μουσική μνήμη και ακοή.

β) οι κινήσεις-σύμβολα του χεριού, κάθε μία κίνηση του χεριού αντιστοιχεί και σε μία νότα, γεγονός που βοηθάει στην καλύτερα απομνημόνευσή τους.

γ) οι ρυθμικές συλλαβές, μέσα από τα μουσικά μοτίβα γίνεται κατανοητή η αξία της κάθε συλλαβής.

3.4.2.2. Carl Orff

Ο Carl Orff (Γερμανία, 1895-1982) υπήρξε συνθέτης και μουσικοπαιδαγωγός. Το έργο του είναι γνωστό ως Orff Schulwerk (Σχολείο εργασίας Orff).

«Η θεωρία του Carl Orff βασίστηκε στην πεποίθηση ότι παιδιά με παντελή έλλειψη μουσικότητας είναι κάτι το πολύ σπάνιο και ότι κάθε παιδί μπορεί να αποκτήσει μουσικότητα μέσα από την κατάλληλη αγωγή... Η μέθοδός του δεν είναι ένα σύστημα αλλά μια θεωρητική σύλληψη σύμφωνα με την οποία η εκμάθηση της μουσικής γίνεται μέσα από τη ρυθμισμένη κίνηση του σώματος και από το ρυθμό που δημιουργείται από τις λέξεις», (Σέρρη, 1993:154-155).

Τα κύρια χαρακτηριστικά της μουσικοπαιδαγωγικής αγωγής του Orff είναι τα εξής:

- ✓ Ο ρυθμός χρειάζεται να εμπεδωθεί πρώτα από το σώμα μέσω της κίνησης και στη συνέχεια να εκφραστεί με τη χρήση κάποιου μουσικού οργάνου.
- ✓ Η δημιουργική-εκφραστική κίνηση, αφού τα παιδιά αποκτήσουν τον έλεγχο των κινήσεων του σώματος στη συνέχεια προσπαθούν να αποδώσουν κινητικά διάφορες μουσικές έννοιες.
- ✓ Το τραγούδι και η φωνή, αφού τα παιδιά αποκτήσουν την αίσθηση του ρυθμού, μέσα από ρυθμικές ασκήσεις, εμφανίζεται η χρήση του τραγουδιού.
- ✓ Η γνωριμία και το παίξιμο με τα αυτοσχέδια όργανα Orff.
- ✓ Ο αυτοσχεδιασμός, τα παιδιά αφήνονται ελεύθερα να αυτοσχεδιάσουν, χρησιμοποιώντας όλες τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει.

3.4.2.3. Emille Jacqyes-Dalcroze

Ο Emile Jacques-Dalcroze (Βιέννη 1865-1950) υπήρξε καθηγητής Αρμονίας, Σολφέζ, Ορθοφωνίας και Σύνθεσης. Σκοπός της καριέρας του ήταν οι μαθητές του να βιώσουν τη μουσική μέσα από τις αισθήσεις τους για να μπορέσουν να την εκφράζουν. Μετά από προσπάθειες χρόνων συμπέρανε ότι τα παιδιά αδυνατούσαν να μάθουν τη μουσική ως μέσο έκφρασης και ότι περιορίζονταν μόνο στο τεχνικό κομμάτι της μάθησης.

Ο Dalcroze πίστευε πως για να μπορέσει ένα παιδί να αναπτύξει τη μουσικότητα, απαιτείται το αυτί να είναι εκπαιδευμένο, έτσι έδωσε έμφαση σε ακουστικές και φωνητικές ασκήσεις καθώς και στο τραγούδι (Καραδήμου-Λιάτσου, 2003, σ. 23). Η μέθοδος αυτή θεωρείται επιτυχημένη διότι συνδυάζει τη μουσική και τη κίνηση. Βασίστηκε ως επί το πλείστον σε ένα σύστημα αγωγής, το γνωστό Eurhythmics, όπου οι μαθητές πειραματίζονται με σωματικές ασκήσεις για να μπορέσουν στη συνέχεια να αποκτήσουν τη νοητική αντίληψη των μουσικών ρυθμών (Καλογηράτου, Παπαϊωάννου, 2008).

Η διδασκαλία της μεθόδου Dalcroze ακολουθεί τρεις μεθόδους:

α) τη ρυθμική οπού έχει ως στόχο την ανάπτυξη του ρυθμού μέσα από κινητικές ασκήσεις (Χατζησταύρου, 2010).

β) το Σολφέζ, που μέσω των ρυθμικών και ακουστικών ασκήσεων αναπτύσσει την ευαισθησία του αυτιού στα μουσικά ακούσματα.

γ) τον αυτοσχεδιασμό, όπου με την βοήθεια των δύο προηγούμενων μεθόδων-κλάδων αναπτύσσει το παιδί την ικανότητα της αυτοδημιουργικότητας και με τη βοήθεια του δασκάλου του χρησιμοποιεί ως εργαλεία διάφορα τραγούδια, ιστορίες, τα κρουστά, το πιάνο, την κίνηση, το λόγο (Choksy et.al., 2001).

Τέλος ο Dalcroze χρησιμοποιεί τρία μέσα για τη μουσικοπαιδαγωγική του προσέγγιση:

α) το ρυθμό, που επηρεάζει το σώμα, το μυαλό και τα συναισθήματα που δημιουργούνται σε συγκεκριμένο χωροχρόνο μέσω της μουσικής (Λιάτσου, 2003).

β) τη μουσική, που προέρχεται από τη μελωδική και ρυθμική οργάνωση των ήχων (Choksy et.al., 2001).

γ) τη κίνηση, που είναι και το σημαντικότερο μέσο για τη συνείδηση του χώρου, του χρόνου και της ενέργειας και που εξαρτάται κατά κύριο λόγο από τη σωματική ανάπτυξη (Choksy et.al., 2001).

Κεφάλαιο 4^ο

4. Προσχολική Αγωγή και Μουσική

Το κεφάλαιο που ακολουθεί αναφέρεται στον ρόλο του βρεφονηπιοκόμου μέσα στο πλαίσιο του σχολικού προγράμματος και στην κατάλληλη διαμόρφωση του περιβάλλοντος με στόχο την ομαλή ένταξη της μουσικής αγωγής. Στη συνέχεια αναφέρονται ορισμένες μουσικές δραστηριότητες και προτάσεις μουσικών παιχνιδιών ενισχύοντας τη δημιουργικότητα και τον αυτοσχεδιασμό των παιδιών.

4.1. Ο Ρόλος του Παιδαγωγού

Ιδιαίτερα σημαντικός για την αποτελεσματική εφαρμογή της αγωγής του παιδιού γενικότερα, είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού. Όσον αφορά τους μαθητές της πρώτης παιδικής ηλικίας, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τους τρόπους μάθησης που λειτουργούν πιο αποτελεσματικά στη συγκεκριμένη ηλικία, δημιουργώντας ένα κλίμα ενθάρρυνσης και ασφάλειας. Προκειμένου να επιτύχει στο έργο του, θα πρέπει να καταλάβει τους τομείς επάνω στους οποίους κλίνει το ενδιαφέρον των μαθητών για γνώση.

Ο εκπαιδευτικός καθίσταται απαραίτητο να διαμορφώνει τις κατάλληλες συνθήκες, ώστε η μάθηση και συγκεκριμένα η μουσική μάθηση να προκύπτει ευχάριστα μέσα από το παιχνίδι, το οποίο λειτουργεί ως μέσο απόκτησης γνώσεων και γνωστικής ανάπτυξης του παιδιού (Piaget, 1962). Επιπλέον, πρέπει να αναλάβει καθήκοντα ερευνητή, δηλαδή να ακούει με προσοχή τα παιδιά, να παρατηρεί τις αντιδράσεις τους, να καταγράφει τις ανησυχίες τους και στη συνέχεια να καταλήγει σε συμπεράσματα για την προσωπικότητα των μαθητών του. Για τον λόγο αυτό η αρχική εκπαίδευση σχετικά με την αποτελεσματική μουσική διδασκαλία θα πρέπει να προηγείται της εισόδου του στην τάξη και να ενισχύεται με επιμορφωτικά διά βίου προγράμματα ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Η σύγχρονη παιδαγωγική αντίληψη, δίνει περισσότερο έμφαση στη διαδικασία της μάθησης και λιγότερο στο περιεχόμενο των σπουδών.

Συγκεκριμένα ο ρόλος του βρεφονηπιοκόμου είναι να ενθαρρύνει τη συμμετοχή όλων των παιδιών στο πλαίσιο της τάξης, να απελευθερώνει τη δημιουργικότητα τους δίνοντας χώρο για αυτοσχεδιασμό, να επιλέγει δραστηριότητες με νόημα για τα παιδιά δημιουργώντας

ελκυστικό περιβάλλον, να εκμεταλλεύεται το παιχνίδι ως εργαλείο μάθησης διαμορφώνοντάς το κάθε φορά ανάλογα με το ρυθμό ανάπτυξης του παιδιού, να επιδιώκει καλή συνεργασία με τους γονείς και τέλος να προωθεί τη διαθεματική διδασκαλία.

Ο ρόλος του εκπαιδευτικού καθίσταται σημαντικός και σε περιπτώσεις όπου υπάρχουν στην τάξη παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Με γνώμονα τις ιδιαιτερότητες των συγκεκριμένων παιδιών, θα πρέπει να τους προσφέρει διδακτική υποστήριξη, προσαρμοσμένη στις εκπαιδευτικές τους αδυναμίες. Η κατάλληλη διαμόρφωση του χώρου, η συνεργασία με τους υπόλοιπους μαθητές και γονείς, καθώς και η παρουσία αρμόδιων συμβουλευτικών φορέων θεωρείται απαραίτητη για τη συμμετοχή αυτών των παιδιών στις σχολικές δραστηριότητες, με στόχο να αξιοποιηθούν στο μέγιστο οι δεξιότητες που προσφέρουν.

Επιπρόσθετα, η παρουσία παιδιών από μειονοτικές ομάδες στην τάξη απαιτεί ιδιαίτερη μεταχείριση από τον παιδαγωγό, με στόχο την ομαλή κοινωνική τους ένταξη. Η επαφή με διαφορετικούς πολιτισμούς, στο πλαίσιο της μάθησης, δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να μάθουν να σέβονται παραδόσεις άλλων λαών, γεγονός που ενισχύει το αίσθημα αποδοχής προς το διαφορετικό. Το παιχνίδι, το τραγούδι, οι μουσικές συζητήσεις μπορούν να αποτελέσουν την αφετηρία για την δημιουργία ενός κλίματος εμπιστοσύνης και συνεργατικότητας μέσα στην τάξη.

Εικόνα 4.1. Μουσικές δραστηριότητες με τον παιδαγωγό.

4.2. Ημερήσιο Πρόγραμμα Απασχόλησης Παιδιών σε ένα Παιδικό Σταθμό

Στους παιδικούς και βρεφονηπιακούς σταθμούς τηρείται ένα συγκεκριμένο ημερήσιο πρόγραμμα δημιουργικής απασχόλησης. Στα πλαίσια αυτού του προγράμματος τα παιδιά πέρα από το εκπαιδευτικό κομμάτι προσεγγίζονται με μέσο το διάλογο, την επεξήγηση, και την εμπιστοσύνη. Απαγορεύεται οποιαδήποτε καταναγκαστική επιβολή απόψεων από τους παιδαγωγούς ή η επιβολή σωματικής τιμωρίας. Η παραβίαση της απαγόρευσης αυτής αποτελεί σοβαρότατο πειθαρχικό παράπτωμα.

Βάση του ημερήσιου προγράμματος απασχόλησης είναι η κοινωνικοποίηση και ομαλή συναναστροφή των παιδιών μεταξύ τους, η ενίσχυση της εξελικτικής τους πορείας και η εμπέδωση κλίματος ελευθερίας και ασφάλειας. Το ημερήσιο πρόγραμμα είναι ευέλικτο αλλά τηρούνται βασικά χρονικά σημεία, όπως η προσέλευση και αναχώρηση των παιδιών, ώρες φαγητού, διαλείμματος και ανάπαυσης.

Ενδεικτικά το πρόγραμμα απασχόλησης των παιδιών είναι:

A) Για τα βρέφη:

7:00 πμ. 9:00 πμ.: Προσέλευση βρεφών. Ικανοποίηση ατομικών αναγκών, ανάπαυση ή ελεύθερη απασχόληση.

9:00 πμ. 9:30 πμ.: Πρωινό.

9:30 πμ. 12:00 πμ.: Ατομικά προγράμματα για εξέλιξη του παιδιού στην κοινωνική, συναισθηματική, νοητική και κινητική του ανάπτυξη και υποβοήθηση κατάκτησης αυτονομίας. Απασχόληση των παιδιών σε γωνιές δραστηριοτήτων, ανάλογα με την ηλικία τους.

12:00 πμ. 13:00 μμ.: Προετοιμασία φαγητό.

13:00 μμ. 14:30 μμ.: Ανάπαυση.

14:30 μμ. 15:30 μμ.: Ελεύθερη απασχόληση των βρεφών με τους προαναφερόμενους στόχους. Προετοιμασία -Αποχώρηση.

Κατά την διάρκεια της παραμονής των βρεφών στον Σταθμό, πρωταρχική σημασία έχει η ικανοποίηση σημαντικών αναγκών τους (φαγητό, καθαριότητα) και η εξασφάλιση

συνθηκών που ευνοούν την ψυχική υγεία των παιδιών και υποβοηθούν την ομαλή τους ανάπτυξη.

Κύριο μέλημα της βρεφονηπιοκόμου πρέπει να είναι η δημιουργία μιας ατμόσφαιρας στοργής, αποδοχής, ασφάλειας και χαράς.

B) Για τα νήπια

7:00 πμ. 9:00 πμ.: Υποδοχή των παιδιών. Ο παιδαγωγός προτρέπει και ενθαρρύνει τα παιδιά να ενσωματωθούν σε ομάδες παιχνιδιού ή απασχόλησης στις «παιδαγωγικές γωνίες δραστηριοτήτων» συμβολικού χαρακτήρα στις γωνίες γνώσεων ή τους προτείνει απασχόληση με το οικοδομικό κατασκευαστικό υλικό ή άλλο παιδαγωγικό υλικό.

9:00 πμ. 9:30 πμ.: Πρωινό. Τα παιδιά με ομάδες εργασίας συμμετέχουν στο σερβίρισμα και την τακτοποίηση της τραπεζαρίας .

9:30 πμ. 10:30 πμ.: Συζήτηση–επεξεργασία κάποιου θέματος, ευκαιριακού ή προγραμματισμένου με τις σχετικές δραστηριότητες. Μουσικοκινητικές –ρυθμικές δραστηριότητες, ασκήσεις χώρου.

10:30 πμ. 11:00 πμ.: Φρούτο.

11:00 πμ. 12:15 μμ: Παράλληλα ή μεμονωμένα εργαστήρια ζωγραφικής, κολλητικής, κουκλοθέατρου, θεατρικού παιχνιδιού, νερού, πηλού, κηπουρικής, μαγειρικής, οικολογικού πειραματισμού κ.λ.π ή παιδαγωγικές δραστηριότητες ίδιου χαρακτήρα. Διάλειμμα των παιδιών εκ περιτροπής ανά ένα ή δύο τμήματα διάρκειας γύρω στα 30 λεπτά. Ελεύθερη απασχόληση στις «γωνίες», ή ομαδικά παιχνίδια στην τάξη και στην αυλή, ψυχοκινητικές δραστηριότητες. Προανάγνωση, προγραφή, προαρίθμηση.

12:15 μμ. 12:30 μμ.: Προετοιμασία για το μεσημεριανό φαγητό. Ατομική υγιεινή των παιδιών.

12:30 μμ 13:00 μμ: Μεσημεριανό φαγητό. Τα παιδιά με ομάδες εργασίας συμμετέχουν στο σερβίρισμα και την τακτοποίηση της τραπεζαρίας. Ατομική υγιεινή μετά το φαγητό.

13:00 μμ 15:30 μμ: Σταδιακή αναχώρηση. Ήσυχες δραστηριότητες (άκουσμα μουσικής, αφήγηση παραμυθιού, μυθοπλασία, τραγούδι, διάβασμα βιβλίου). Δραστηριότητες στις

γωνίες γνώσεων πληροφόρησης. Παιχνίδια με το λόγο. Προ αναγνωστικές ασκήσεις. Παιχνίδια για την εξέλιξη της αντιληπτικής ικανότητας των παιδιών. Παντομίμα. Αυτοσχεδιασμοί, φαντασία. Τακτοποίηση των τάξεων. Αναχώρηση (Κανονισμός λειτουργίας Παιδικών και Βρεφονηπιακών Σταθμών, Άρθρο 11, 2011).

4.3. Η Ένταξη της Μουσικής στον Παιδικό Σταθμό

Η διαρρύθμιση του χώρου στον παιδικό σταθμό παίζει καθοριστικό ρόλο στην εύρυθμη λειτουργία του. Ένα προσχολικό πρόγραμμα για να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της σύγχρονης παιδαγωγικής, χωρίζεται σε διάφορα κέντρα ενδιαφέροντος ή αλλιώς «γωνιές». Η διαρρύθμιση του χώρου σε γωνιές διευκολύνει την ικανοποίηση των ενδιαφερόντων των παιδιών και την εργασία σε ομάδες. «Οι γωνιές δραστηριοτήτων μπορούμε να πούμε ότι είναι η κοινωνία σε σμίκρυνση, όπου τα παιδιά, μεταφέρουν τις γνώσεις που έχουν αποκτήσει και παίζουν με τις εμπειρίες τους. Στα κέντρα αυτά, εργασία και παιχνίδι δε χωρίζονται» (Παπανικολάου, 1998, σ. 22).

Ο χώρος συνήθως δεν είναι αρκετός για να οργανωθούν όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος μέσα σε μια αίθουσα. Έτσι ο βρεφονηπιοκόμος επιλέγει κάποια από αυτά, που είναι πιο κοντά στα ενδιαφέροντα και στις ανάγκες των παιδιών. Για να έχουμε ένα πετυχημένο και αρμονικό σύνολο χρειάζεται η κάθε γωνιά να συνδυάζει την άνεση, την πρακτικότητα και την αισθητική (Παπανικολάου, 1998). Ακόμη ο παιδαγωγός, φροντίζει, κάθε γωνιά να είναι εξοπλισμένη με κατάλληλα υλικά, που θα βοηθήσουν στην ανάπτυξη και στην καλλιέργεια των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των εμπειριών του παιδιού που θα αποκτήσει μέσα από αυτό (Εξάρχου, 2004).

Ο παιδαγωγός μπορεί να διαμορφώνει τον χώρο, ώστε να πραγματοποιούνται ομαδικές μουσικές δραστηριότητες στην παρεούλα, μπορεί να χρησιμοποιεί τον εξωτερικό χώρο του σχολείου για ηχητικές εξερευνήσεις αλλά και μουσικοκινητικά παιχνίδια. Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού μπορούν τα παιδιά να επιλέγουν σιωπηλές δραστηριότητες, όπως μουσική ακρόαση με ακουστικά ή και συνακρόαση με άλλα παιδιά μαζί. Μπορούν ακόμη να επιλεγούν πιο «θορυβώδεις» δραστηριότητες, εξερευνώντας σε ζευγάρια ή και ατομικά τους ήχους των οργάνων ή κάνοντας αυτοσχέδιους διαλόγους με την παιδαγωγό ή κάποιο άλλο παιδί.

Μια τάξη, μπορεί να περιλαμβάνει τα παρακάτω κέντρα ενδιαφέροντος: περιοχή μουσικής, περιοχή παρατήρησης - συζήτησης, περιοχή βιβλιοθήκης, κουκλόσπιτο, κουκλοθέατρο, περιοχή εικαστικών, περιοχή μεταμφιέσεων, περιοχή ιατρείου, περιοχή της φύσης, περιοχή των παιδαγωγικών παιχνιδιών και άλλες. Όλα τα κέντρα ενδιαφέροντος μαζί καλύπτουν συνήθως όλες τις ανάγκες των παιδιών για κινητικές δραστηριότητες (παιχνίδι κατασκευών), για ήρεμες δραστηριότητες (περιοχή βιβλιοθήκης), για δημιουργικό παιχνίδι (περιοχή εικαστικών), για συμβολικό παιχνίδι (κουκλόσπιτο) (Σιβροπούλου, 1997).

Εξαιτίας της θεματολογίας της συγκεκριμένης εργασίας «Η θετική αξία της μουσικής αγωγής στον παιδικό σταθμό», θα επικεντρωθούμε στο κέντρο ενδιαφέροντος της μουσικής και θα δούμε τους σκοπούς που εξυπηρετεί, τον εξοπλισμό που χρειάζεται και τον τρόπο που πρέπει να οργανώνεται.

Η μουσική λοιπόν είναι ένα ισχυρό μέσο αισθητικής αγωγής όπου για να πραγματοποιήσει το ρόλο της, θα πρέπει το προσχολικό πρόγραμμα να δώσει ευκαιρίες στα παιδιά να εξοικειωθούν με τα μουσικά όργανα και τις βασικές έννοιες της μουσικής, να κατανοήσουν τους ήχους και να ευαισθητοποιήσουν την ακοή τους. Θεωρείται απαραίτητο τα παιδιά να έχουν τη δυνατότητα να πειραματιστούν μόνα τους με τη μουσική, γεγονός που χαρακτηρίζει την ύπαρξη μιας μουσικής γωνιάς στην τάξη ως εξαιρετικό μέσο για να εξυπηρετήσει το σκοπό αυτό (Παπανικολάου, 1998). Ο σκοπός της μουσικής γωνιάς ακόμη είναι να προσφέρει στο παιδί χαρά και ευχαρίστηση. Το παιδί μέσα από τις μουσικές δραστηριότητες, κατανοεί την έννοια του ήχου, τη διάρκεια ,τον ήχο των λέξεων και τη μελωδία. Αργότερα, είναι σε θέση να χρησιμοποιεί κάποια όργανα και ασκείται στην αυτοπειθαρχία, στον έλεγχο των κινήσεων και στην ικανότητα αυτοσυγκέντρωσης.

Σχετικά με την οργάνωση της μουσικής γωνιάς, για να λειτουργήσει σωστά πρέπει να διαθέτει:

- ✓ Κατάλληλο υλικό από μουσικά όργανα, τύμπανα διαφόρων ειδών, μαράκες, ξυλάκια, τρίγωνα, κουδουνάκια, ντέφια, ξυλόφωνα κ.α. Η επιλογή των μουσικών οργάνων πρέπει να γίνεται με κριτήριο την ποιότητα του ήχου που παράγουν, την καλαισθησία και την καταλληλότητά τους για τα παιδιά αυτής της ηλικίας.
- ✓ Ένα σημείο όπου εκεί θα εναποτίθενται τα μουσικά όργανα και ράφια ή συρτάρια για την τοποθέτηση όσων δεν μπορούν να κρεμαστούν.
- ✓ Διάφορα αντικείμενα που παράγουν ήχο όπως μπουκάλια, βάζα, σωλήνες και

κουτιά ως εργαλεία μουσικών παιχνιδιών.

- ✓ Ραδιοκασετόφωνο με ακουστικά.
- ✓ Βιβλία σχετικά με τη μουσική (Παπανικολάου,1998).

Το κέντρο ενδιαφέροντος της μουσικής οργανώνεται αφού πρώτα επιλεγεί η θέση του μέσα στην αίθουσα. Η περιοχή της μουσικής καλό είναι να υπάρχει κοντά στις πιο θορυβώδεις περιοχές της τάξης, όπως αυτή του κουκλόσπιτου (Ντολιοπούλου, 2002β) και σε κεντρικό χώρο, ώστε τα παιδιά να μπορούν να μετακινηθούν εύκολα, να παίξουν με τα μουσικά όργανα και να χορέψουν. Τα υλικά της γωνιάς τοποθετούνται με τέτοιο τρόπο, ώστε να είναι προσιτά στα παιδιά και να κρατούν ζωντανό το ενδιαφέρον του.

Εικόνα 4.3. – Μουσική Γωνιά

4.4. Μουσικές Δραστηριότητες

Οι μουσικές δραστηριότητες λαμβάνουν μέρος μέσα στην τάξη τόσο σε ατομικό επίπεδο, όσο και σε συνολικό επίπεδο. Ο εκπαιδευτικός στην προσπάθεια του να προσεγγίσει ζητήματα που αφορούν την μουσική, δεν αναζητά μόνο τα μέσα που θα αναπτύξουν τις μουσικές δεξιότητες των παιδιών, αλλά και εκείνα που θα δημιουργούν επιθυμίες μάθησης,

δημιουργικότητας, έκφρασης και επικοινωνίας. Οι μουσικές δραστηριότητες αποτελούν μέρος της καθημερινής αλληλεπίδρασης μεταξύ των παιδιών και ενσωματώνονται σε θέματα ή ενότητες με τις οποίες ασχολούνται πέραν της μουσικής. Για να υπάρχει εναλλαγή οργανωμένων δραστηριοτήτων καθοδηγούμενων από τον παιδαγωγό με όλη την τάξη ή μικρές ομάδες, με ζευγάρια και ατομικά, αλλά και ευκαιρίες ελεύθερου μουσικού παιχνιδιού, παρατήρησης και επιλεκτικής αλληλεπίδρασης από τον παιδαγωγό, προτείνονται διαφορετικές ευκαιρίες μουσικής αλληλεπίδρασης. Για την επίτευξη των σκοπών και των στόχων της Μουσικής Αγωγής κατά την πρώτη παιδική ηλικία εφαρμόζεται μια ποικιλία μουσικών δραστηριοτήτων, που βρίσκονται σε στενή σχέση μεταξύ τους, όπως:

ΤΡΑΓΟΥΔΙ: Το τραγούδι ίσως είναι η σπουδαιότερη μουσική δεξιότητα, καθώς η φωνή είναι το πρώτο «μουσικό όργανο» με το οποίο θα πειραματιστεί κάθε παιδί. Από τη βρεφική ακόμη ηλικία ξεκινούν οι πρώτες φωνητικές δοκιμές και καθώς το παιδί αναπτύσσεται, το τραγούδι αναδεικνύεται ως μέσο έκφρασης, επικοινωνίας, αλλά και μάθησης. Στη μουσική αγωγή το τραγούδι, εκτός από μέσο δημιουργικής έκφρασης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ως μέσο κατανόησης και εμπέδωσης μουσικών εννοιών (όπως ένταση, τονικό ύψος, ηχόχρωμα, κτλ.), για την ανάπτυξη της μουσικής αντίληψης. Συχνά το τραγούδι χρησιμοποιείται σε συνδυασμό και με άλλες μουσικές δραστηριότητες, όπως η κίνηση, οι δημιουργικές εργασίες, το παίξιμο οργάνων κ.α.

Προτάσεις για την διδασκαλία του τραγουδιού:

- Τραγουδήστε όλοι μαζί το τραγούδι.
- Τραγουδήστε ξανά καθαρά δίνοντας έμφαση στις «δύσκολες λέξεις» και στις «δύσκολες μουσικές φράσεις», να επιμένετε στο να αρθρώνονται σωστά οι λέξεις.
- Παίξτε μουσική σκυταλοδρομία με τα παιδιά: ένα παιχνίδι όπου κάθε παιδί στην σειρά του πρέπει να λέει και από μία φράση του τραγουδιού. Η συγκεκριμένη πρόταση για τραγούδι και παιχνίδι τονώνει την αυτοπεποίθηση, βοηθά τα παιδιά να μάθουν τα λόγια, να συγκεντρώνονται, να ξέρουν ποια φράση θα τραγουδήσουν ή πότε θα είναι η σειρά τους.
- Τραγουδήστε συνδυάζοντας το σώμα σας, με χτυπήματα (παλαμάκια) και κάποια από τα διαθέσιμα μουσικά όργανα.
- Τραγουδήστε ψιθυριστά, δυνατά, αργά, γρήγορα. Για παράδειγμα, τραγουδήστε δυνατά όλοι μαζί την πρώτη φράση, ψιθυριστά τη δεύτερη, από μέσα σας την τρίτη

και δυνατά την τέταρτη. Με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά δεν θα βαρεθούν και θα έχετε κερδίσει το ενδιαφέρον τους.

- Τραγουδώντας όλοι μαζί πείτε «στοπ» σε κάποιο σημείο του τραγουδιού και ζητήστε από τα παιδιά να συνεχίσουν, ώστε να διαπιστώσετε αν κράτησαν τον σωστό τόνο.
- Για να βοηθήσετε τα παιδιά να θυμούνται τις φράσεις στα τραγούδια που ξέρουν, χρησιμοποιείτε τον χώρο δημιουργώντας μικρές «χορογραφίες».

ΑΚΡΟΑΣΗ: Η μουσική εμπειρία είναι αποτέλεσμα της ακρόασης. Μέσα από τις εμπειρίες ακρόασης μπορεί να αναπτυχθεί η μουσική μνήμη των παιδιών, καθώς και η ικανότητά τους να συγκεντρώνονται, να διακρίνουν διάφορα χαρακτηριστικά της μουσικής και να αφομοιώνουν μουσικές έννοιες. Είναι σημαντικό τα παιδιά σ' αυτή την ηλικία να έχουν επαφή με όλα τα είδη της μουσικής καθώς η περίοδος της πρώτης παιδικής ηλικίας είναι η πλέον κατάλληλη για να τα προσεγγίσουν. Τέλος πρέπει να είμαστε επιλεκτικοί στην επιλογή του υλικού που θα επιλέξουμε για ακρόαση και να επικεντρωνόμαστε σε δραστηριότητες που θα εντείνουν το ενδιαφέρον των παιδιών.

Συμβουλή:

Τα μουσικά αποσπάσματα που θα επιλέγουμε κάθε φορά καλό είναι να ακούγονται πολλές φορές, ώστε τα παιδιά να εξοικειώνονται μαζί τους και να αντιλαμβάνονται τη διαδικασία ως διασκέδαση. Ακόμη δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι τα παιδιά χαίρονται να ακούν ηχογραφήσεις, δικής τους δημιουργίας, όπου από τη μία είναι αυστηροί κριτές της εκτέλεσης αλλά από την άλλη η ηχογράφηση και η ακρόαση της μουσικής βελτιώνει τις ικανότητές τους και τους αυξάνει την ικανοποίηση και την αυτοπεποίθησή.

ΜΟΥΣΙΚΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΗ: Ο συνδυασμός μουσικής και κίνησης αποτελεί μια έμφυτη τάση των μικρών παιδιών. Μέσα από αυτόν τον συνδυασμό τα παιδιά γνωρίζουν καλύτερα το σώμα τους, αναπτύσσουν τις κινητικές δεξιότητές τους και καλλιεργούν τον χορό. Η κίνηση του σώματος μπορεί να αποτελέσει και μέσο για την αναπαράσταση μουσικών εννοιών, για παράδειγμα, η ένταση και ο ρυθμός είναι έννοιες κοινές για τη μουσική και την κίνηση και οι δυνατότητες συσχετισμού μεταξύ τους είναι πάρα πολλές. Ένα παιδί που βρίσκεται στην προσχολική ηλικία μπορεί να μην έχει το απαιτούμενο λεξιλόγιο ώστε να

περιγράψει μία μουσική εμπειρία αλλά έχει τη δυνατότητα της περιγραφής της κίνησης.

ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ-ΓΝΩΡΙΜΙΑΣ: Τα παιχνίδια επικοινωνίας – γνωριμίας είναι ένα σημαντικό κομμάτι της μουσικής αγωγής, ιδιαίτερα για τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας. Τα συγκεκριμένα παιχνίδια, βοηθούν τα παιδιά να κοινωνικοποιηθούν, δηλαδή να μάθουν τα ονόματα των άλλων παιδιών, να αναγνωρίζουν τις φωνές τους, να γίνουν ζευγάρι με έναν συμμαθητή/συμμαθήτριά. Όλα αυτά κρίνονται απαραίτητα, κυρίως στην αρχή της σχολικής χρονιάς. Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι δεν κρίνονται απαραίτητα και κατά τη διάρκεια όλης της χρονιάς, με στόχο πάντα την καλύτερη επικοινωνία των παιδιών μεταξύ τους, αλλά και με τον εκπαιδευτικό.

ΜΟΥΣΙΚΑ ΠΑΙΧΝΙΔΙΑ: Το παιχνίδι στη μάθηση αποτελεί μια κοινά αποδεκτή αρχή για την προσχολική εκπαίδευση. Μέσα από το παιχνίδι η γνώση προκύπτει αυθόρμητα και τα παιδιά συμμετέχουν πρόθυμα σ' αυτή, κοινωνικοποιούνται, μαθαίνουν να αποδέχονται κανόνες. Το μουσικό παιχνίδι συνιστάται σε δραστηριότητες που επιτρέπουν στα παιδιά να εξερευνήσουν τους ήχους, να δημιουργήσουν δικούς τους και να αυτοσχεδιάσουν. Τα παραδοσιακά παιχνιδοτραγούδα είναι μουσικά παιχνίδια φτιαγμένα από τα ίδια τα παιδιά, που διατηρήθηκαν μέσα στο πέρασμα των χρόνων και αποτελούν βασικό υλικό μάθησης πάνω στο οποίο στήριζαν τις θεωρίες τους μεγάλοι μουσικοπαιδαγωγοί (Orff, Kodaly και Dalcroze). Με τον όρο «μουσικά παιχνίδια» δεν εννοούμε μόνο τα παραδοσιακά παιχνιδοτραγούδα, αλλά οποιαδήποτε παιχνίδια που χρησιμοποιούμε στην τάξη και δίνουν τη δυνατότητα στα παιδιά να αυτοσχεδιάσουν, να κινηθούν, να ανακαλύψουν ήχους από το οικείο τους περιβάλλον αλλά και ήχους μουσικών οργάνων, να προσεγγίσουν ρυθμικά ή μελωδικά σχήματα.

ΠΑΙΞΙΜΟ ΟΡΓΑΝΩΝ: Απαραίτητη θεωρείται η ενασχόληση με τα μουσικά όργανα στην τάξη, χρησιμοποιώντας είτε αυτά που κυκλοφορούν στο εμπόριο ή αυτοσχέδια. Αρχικά ως πρώτο «μουσικό όργανο» τα παιδιά χρησιμοποιούν το σώμα τους (τα παλαμάκια, τα χτυπήματα των χεριών στους μηρούς και άλλες ηχηρές κινήσεις του σώματος). Αφού μάθουν να χτυπούν ένα ρυθμικό μοτίβο ή να κρατούν έναν σταθερό παλμό με το σώμα τους,

Οργάνωση:

Ο εκπαιδευτικός, πριν ξεκινήσει η δραστηριότητα της ηχοιστορίας καλό είναι να προετοιμάσει τα παιδιά για το θέμα που πρόκειται να ακολουθήσει. Για παράδειγμα, μπορεί να δείξει εικόνες που σχετίζονται με την ιστορία και να ρωτήσει τα παιδιά ποια είναι η κατάλληλη ηχητική συνοδεία για την περιγραφή αυτών των εικόνων. Μια άλλη ιδέα είναι να προσπαθήσουν να δημιουργήσουν τους ήχους χρησιμοποιώντας το σώμα τους ή να δώσουν ιδέες για παραγωγή των ήχων με τη χρήση διάφορων αντικειμένων που βρίσκονται μέσα στην αίθουσα (π.χ. μολύβια, χαρτιά, μπουκάλια κτλ.). Ακόμη μπορεί να προτείνει στα παιδιά να χρησιμοποιήσουν κάποια μουσικά όργανα, τα οποία, λόγω του ηχοχρωματικού τους πλούτου, μπορούν να εμπλουτίσουν μουσικά την ηχοιστορία. Τέλος, ο εκπαιδευτικός μπορεί, να μοιράσει ρόλους στα παιδιά δραματοποιώντας την ιστορία.

4.4.1. Προτάσεις Μουσικών Παιχνιδιών

Ο Hawn (1978, σ. 22) υποστηρίζει ότι *«κατά την προσχολική ηλικία η μουσική αγωγή μπορεί να είναι πιο επιτυχείς, εάν οι μουσικές δραστηριότητες διαμορφώνονται με βάση τις κανονικές συνήθειες παιχνιδιού που συναντάμε στην προσχολική ηλικία».*

Παρακάτω αναφέρονται ορισμένα μουσικά παιχνίδια που απευθύνονται στην προσχολική ηλικία:

- Ένα παιχνίδι ιδανικό για την ακοή μπορεί να είναι:

«Ποιο όργανο λείπει;»

Τα παιδιά καθισμένα σε κύκλο παίζουν με μουσικά όργανα εκτός από ένα παιδί που ακούει μόνο. Το παιδί αυτό γυρίζει την πλάτη του και ένα παιδί από τον κύκλο σταματάει να παίζει με την υπόδειξη του δασκάλου. Το παιδί που ακούει πρέπει να βρει ποιο όργανο λείπει.

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Τα όργανα πρέπει να είναι γνωστά στα παιδιά.

- Ένα παιχνίδι για την συγκέντρωση είναι:

«STOP!»

Το παιχνίδι παίζεται με ένα κασετόφωνο. Τα παιδιά κινούνται στον χώρο όσο η μουσική παίζει. Όταν αυτή σταματήσει τα παιδιά πρέπει να μείνουν ακίνητα στις θέσεις τους. Μετά από λίγο ξαναπαίζει η μουσική.

- Ένα παιχνίδι για κατεχόμενες γνώσεις είναι:
«TEST»

Παιχνίδι στο οποίο χρειάζεται ένα κασετόφωνο και ηχογραφημένες κασέτες. Γίνονται ερωτήσεις στα παιδιά σχετικά με αυτό που ακούν. Εκείνα προσπαθούν να αναγνωρίσουν για παράδειγμα ποιο όργανο άκουσαν, ποιο τραγούδι είναι ή ποιος ήρωας κινουμένων σχεδίων είναι.

- Ένα παιχνίδι για την ανάπτυξη της κοινωνικότητας είναι:
«Ο χορός του καπέλου»

Τα παιδιά καθισμένα σε καρέκλες το ένα πίσω από το άλλο παίζουν με ένα καπέλο. Μόλις ξεκινήσει η μουσική το παιδί που το φορά στο κεφάλι του το βγάζει και το φορά στον μπροστινό του. Το παιχνίδι συνεχίζεται μέχρι να σταματήσει η μουσική και όποιος το κρατά ή το φοράει βγαίνει έξω. Ο τελευταίος που μένει κερδίζει.

- Ένα παιχνίδι επικοινωνίας είναι:

«Ο ζωντανός καθρέφτης»

Τα παιδιά χωρίζονται σε ζευγάρια. Τα ζευγάρια στέκονται πρόσωπο με πρόσωπο. Ακολουθώντας το ρυθμό μιας μουσικής Tempo Moderato ο ένας εκτελεί τις κινήσεις, ενώ ο άλλος τις ακολουθεί σαν καθρέφτης. Οι ρόλοι στην συνέχεια αντιστρέφονται.

- Ένα παιχνίδι για την ανάπτυξη του δημιουργικού πνεύματος είναι:

«Ποιος θέλει να μιμηθεί μαζί μου;»

Η ομάδα κάθεται στον κύκλο. Ένα παιδί σκέφτεται ένα τραγούδι και το παρουσιάζει σαν παντομίμα. Το παιδί που θα το βρει παίρνει την θέση του και παρουσιάζει ένα καινούργιο.

- Ένα παιχνίδι εμπιστοσύνης είναι:

«Ο χορός του τυφλού»

Οι παίκτες σχηματίζουν μικρές ομάδες δύο ατόμων. Ο ένας οδηγεί τον σύντροφό του κρατώντας τον από το χέρι στον ρυθμό μιας μουσικής αργής. Αργότερα οι ρόλοι αντιστρέφονται.

- Ένα παιχνίδι έκφρασης και αυτοσχεδιασμού είναι:

«Ποιος θέλει να μιμηθεί μαζί μου»

Η ομάδα καθισμένη σε κύκλο. Ένας παίκτης σκέφτεται ένα παιχνίδι και το παρουσιάζει με παντομίμα στους άλλους. Όποιος το βρει πάει και βοηθά τον παίκτη. Αν ωστόσο δεν το βρει και άλλος τότε συνεχίζει εκείνος που πρώτος πήγε για βοήθεια για να παρουσιάσει ένα νέο τραγούδι.

- Ένα παιχνίδι γρίφων είναι:

«Ποιος είμαι;»

Οι παίκτες είναι καθισμένοι στον κύκλο. Ο δάσκαλος καρφίτσώνει στην πλάτη του κάθε παιδιού ένα χαρτί με ένα μουσικό όργανο. Τα παιδιά γίνονται ζευγάρια και ο ένας ρωτά τον άλλο τι μουσικό όργανο έχει στην πλάτη του. Κάνουν ερωτήσεις σχετικές όπως «είναι κρουστό;» και η απάντηση πρέπει να είναι «ναι» ή «όχι». Όποιος βρει το όργανο πρώτος, κέρδιζε.

Εικόνα 4.4.1. Παίξιμο κιθάρα

Συμπεράσματα

Η βιβλιογραφική έρευνα για την διεκπεραίωση αυτής της εργασίας, μου έδωσε την ευκαιρία να αποκτήσω μία πιο ολοκληρωμένη και εμπειριστατωμένη θέση για την αξία της μουσικής στην προσχολική ηλικία. Η μουσική αγωγή επιδρά θετικά στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη της αυτοπεποίθησης και την ευκολότερη κοινωνική του προσαρμογή μέσα στο σχολικό ή όχι περιβάλλον. Ακόμη είδαμε ότι, η μουσική μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μέσο της διαθεματικής διδασκαλίας και να ενταχθεί στους αναπτυξιακούς τομείς (γνωστικός, κοινωνικός, συναισθηματικός, κινητικός), σύμφωνα με τις θεωρίες των Piaget, Bruner και άλλων.

Ο παιδαγωγός καλείται να παράγει κατάλληλο εκπαιδευτικό υλικό βασισμένο στις ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των παιδιών, χωρίς αρνητικές επιδράσεις στην προσωπικότητα και πνευματική καλλιέργεια του παιδιού και χωρίς διακρίσεις μεταξύ των δύο φίλων ή άλλων κριτηρίων όπως το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο του κάθε παιδιού. Συμπληρωματικά, η θετική επίδραση της μουσικής, αξίζει να ληφθεί υπόψη όχι μόνο από τους εκπαιδευτικούς αλλά και από οποιοδήποτε άλλο άτομο ασχολείται με τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας στους βρεφικούς ή βρεφονηπιακούς σταθμούς.

Καταληκτικά, μέσα από την εργασία κατανόησα τον διπλό ρόλο της μουσικής στην αγωγή του παιδιού, αφενός τη θέση της μουσικής, στην αισθητική αγωγή, ως μία τέχνη και αφετέρου το ρόλο της ως ένα ισχυρό μέσο για την ολόπλευρη ανάπτυξη του ατόμου.

Βιβλιογραφία

Alper, C.D. (1982). Froebelian Implications in Texts of Early Childhood Songs Published Near the Turn of the Century. *Journal of Research in Music Education*, 30, 1, pp. 49-60.

Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice* Cambridge. MA: Addison-Wesley.

Bahr, N., and Christensen, C.A. (2000). Inter-domain transfer between mathematical skills and musicianship. *Journal of structural Learning & Intelligence System*, 14(3), 187-197.

Barker, A. (1984/1989). Greek Musical Writings: I *The Musician and his Art*. *Cambridge readings in the literature of music*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barnes, J.M. (2001). *Creativity and composition in music*. London and New York: Routledge /Falmer

Bruner, J. (1960). *The process of Education*. New York: Vintage Books.

Choksy, L. et al. (2001). *Teaching Music in the Twenty, First century*, prentice Hall, New Jersey.

Cole, M. & Cole, R., S. (2002). *Η ανάπτυξη των παιδιών, γνωστική και ψυχοκινητική ανάπτυξη κατά τη νηπιακή και μέση παιδική ηλικία*, Β' Τόμος, (Μτφρ. Σόλμαν, Μ.) Αθήνα. Τυπωθήτω, Γιώργος, Δ.

Corrigall, K.A. and Trainor, L.J. (2011). Associations between length of music training and reading skills in children. *Music Perception*, 29(2), 147-155.

Δέρη, Β (2007). *Η φυσική Αγωγή στην αρχή του 21^{ου} αιώνα, Στόχοι-Σκοποί-Επιδιώξεις στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Χριστοδουλίδη.

Dewey, J. (1887). *The aesthetic element in education*.

Dewey, J. (1975). *Moral Principles in Education*. Carbondale III, Southern Illinois University Press.

Δημητρίου – Χατζηγεωργίου, Λ (2001). *Τα έξι πρώτα χρόνια της ζωής*. 4^η έκδοση. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.

- Drever, J. (1952). *A Dictionary of Psychology*. Penguin Reference Books, Penguin Books.
- Duffy, B. (1998). *Υποστηρίζοντας τη δημιουργικότητα και τη φαντασία στην προσχολική ηλικία* (μτφρ. Βεργιοπούλου, Α.). Αθήνα: Σαββάλας.
- Εξάρχου, Ν. (2004). *Βιωματική μάθηση στην προσχολική ηλικία. Μεθοδολογική προσέγγιση δραστηριοτήτων*. Αθήνα: Ατροπός.
- Eriskon, E.H. (1950). *Childhood and Society*. W.W.Norton.
- Ευαγγελόπουλος, Σπ. (1984). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης*. Τεύχη Α' ΚΑΙ Β'. Αθήνα.
- Fowler, C. (1978). Integral and Undiminished: The Arts in General Education. *Music Educators Journal*, pp. 30-33.
- Gallahue, D.L. (2002). *Αναπτυξιακή Φυσική Αγωγή για τα σημερινά παιδιά* (1 εκδ.). (Χ. Ευαγγελινού, & Α. Παππά, Μτφρ/Επιμ.). Θεσσαλονίκη: University studio press A.E.
- Gardner, H (1983-1985). *Frames of Mind. The Theory of Multiple Intelligence*. London: Paladin Books.
- Γκιζέλη, Β. (1987). *Δέκα μαθήματα κοινωνιολογίας*. Αθήνα: Επικαιρότητα Ο.Ε.
- Gromko, J.E. (2005). The effect of music instruction on phonemic awareness in beginning readers. *Journal of Research in Music Education*, 53(3), 199-209.
- Χαραλάμπους, Α. (2004). *Μουσική- Το πρώτο ζύπνημα- Το παιχνίδι του ρυθμού με τον ήχο*. Αθήνα: Ατραπός.
- Hargreaves, D. (2004). *Η αναπτυξιακή ψυχολογία της μουσικής*: Fagotto, Αθήνα.
- Χατζησταύρου, Κ. (2010). Πτυχιακή εργασία: Παρουσίαση και συγκριτική ανάλυση των μουσικοπαιδαγωγικών προσεγγίσεων, Dalcroze, Orff, Kodaly. Θεσσαλονίκη: Τμήμα Μουσικής Επιστήμης και Τέχνης.
- Hawn, C. (1978). Implications and Adaptations of Piaget's Theory of Play for the Preschool Music Curriculum. *Council for Research in Music Education, Bulletin* 56, pp. 21-24.

- Hilgard, E.R. (1957). *Introduction to Psychology*. New York: Harcourt, Brace and Company.
- James, W. (1890/1). *The Principles of Psychology*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Jersild, A.T. (1960). *Child Psychology*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Καλογηράτου, Α. & Παπαϊωάννου, Ε. (2008). Διπλωματική Εργασία. Η επίδραση της πρώιμης μουσικοκινητικής αγωγής στη μουσική ανάπτυξη των νηπίων και ειδικότερα στην αντίληψη του ρυθμού. Ρέθυμνο: Τμήμα Μουσικής Τεχνολογίας και Ακουστικής.
- Καραδήμου-Λιάτσου, Π. (2003). *Η μουσικοπαιδαγωγική τον 20^ο αιώνα*. Αθήνα: Orpheus.
- Katz, L.G. (1986). Current Perspectives on Child Development. *Council for Research in Music Education, Bulletin 86*, pp. 1-9.
- Kiester, G.J. (1985). Total Education: Arts balance the Analytical with the Aesthetic. *Music Educators Journal*, 72(2), pp. 24-27.
- Κογκούλη Ι.Β. (1996). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*. Αδελφών Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη, σ. 25.
- Κρουσταλλάκης, Γ. (1989). *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής*. Αθήνα: Λύχνος Ε.Π.Ε. Γραφικές Τέχνες.
- Marrou, H.J. (1961). *Ιστορία της Εκπαίδευσης*. (Μ. Φωτεινοπούλου, μτφρ.) Αθήνα.
- McDonald, F.J. (1959). *Educational Psychology*. San Francisco: Wadsworth Publishing Company.
- McFerran, K. & Elefant, C. (2012). A Fresh Look at Music Therapy in Special Education. In G.E. McPherson & G.F. Welch (Eds.), *The Oxford Handbook of Music Education (2)*(pp. 51-64). Oxford: Oxford University Press.
- Michaelides, S. (1978). *The music of Ancient Greece*. An Encyclopedia. London: Faber & Faber.

- Michel, P. (1973). The optimum development of musical abilities in the first years of life. *Psychology of Music*, 1, 14-20.
- Moog, H. (1976). The development of musical experience in children if preschool age. *Psychology of Music*, 4(2).
- Montgomery, C.L. (1993). *Healing through communication- The practice of caring*. Newbury Park, CA: Sage
- Μπαμπινιώτης, Γ.Δ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας με σχόλια για τη σωστή χρήση των λέξεων*. σ.σ 1904), Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Mulligan, M.A. (1975). *Integrating Music with Other Subjects. Classroom Music Enrichment Units*. New York: The Center for Applied Research in Education.
- Ντολιοπούλου, Ε. (2002β). *Σύγχρονες Τάσεις Προσχολικής Αγωγής*. Αθήνα: Gutenberg
- Ξωχέλλης, Π. (1978). *Παιδαγωγική του σχολείου*. Θεσσαλονίκη: Κυριακίδη.
- Οργανισμός Κοινωνικής Προστασίας και Παιδείας του Δήμου Κέρκυρας. (2011). Κανονισμός λειτουργίας παιδικών και βρεφονηπιακών σταθμών,(Άρθρο 11). Ελληνική Δημοκρατία Περιφέρεια, Ιονίων Νήσων, Δήμος Κερκυρας Ν.Π.
- Orsmond, G.I. and Miller, L.K. (1999). Cognitive, musical and environmental correlates of early music instruction. *Psychology of music*, 27(1), 18-37.
- Rangrazi, R.P. (1999). *Διδασκαλία της φυσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση*. (Ε. Κιουμουρτζόγλου, Ed). Θεσσαλονίκη: University Studio Press, Εκδόσεις επιστημονικών βιβλίων και περιοδικών.
- Παπαδημητρίου, Α. (2019). *Εξερευνώντας το μουσικό μυαλό: Η ανάπτυξη των μουσικών ικανοτήτων στα παιδιά*.
- Παπαζαρής, Α. (1991). *Η μουσική στην εκπαιδευτική διδασκαλία*. Κατερίνη: Εκδόσεις Τέρτιος.
- Παπανικολάου, Ρ. (1998). *Οργάνωση και διαμόρφωση χώρου στο νηπιαγωγείο*. Αθήνα: Καστανιώτη.

- Παπατσιακμάκη, Γ.Θ. (2010). *Άσκηση και σωματική ανάπτυξη του παιδιού*.
- Παρασκευόπουλος, Ι.Ν. (1985). *Εξελικτική Ψυχολογία*. Τόμοι 1 και 2. Αθήνα.
- Patterson, C. (2008). *Child Development*. Mc Graw Hill.
- Piaget, J. (1962). *Play, Dreams and Imitation in Childhood*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd.
- Piro, J.M. and Ortiz, C. (2009). The effect of piano lessons on the vocabulary and verbal sequencing skills of primary grade students. *Psychology of Music*, 37(3), 325-347.
- Ποταμιανός, Γ., & συν. (1999). *Θεωρίες προσωπικότητας και κλινική πρακτική* (3^η έκδοση). Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Read, H. (1943). *Education through Art*. London: Faber
- Schaffer, R. (1996). Η κοινωνικοποίηση του παιδιού κατά τα πρώτα χρόνια της ζωής του. (Τόμος. Εξελικτική Ψυχολογία 1). (Ν.Δ. Γιαννίτσας, Επιμ., & Ε. Γαλανάκη, Μτφρ). Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
- Σέρρη, Λ. (1982). *Δημιουργική Μουσική Αγωγή για τα παιδιά μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Σέρρη, Λ. (1995). *Η Επίδραση της Μουσικής μέσα από τη Διαθεματική Μέθοδο Διδασκαλίας στην Ανάπτυξη της Προσωπικότητας των Παιδιών*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Sigelman, C.K., & Rider, E.A. (2009). *Life-Span, Human Development*. Belmont: Wadsworth.
- Σιβροπούλου, Ρ. (1997). *Η οργάνωση και ο σχεδιασμός του χώρου στο πλαίσιο του παιχνιδιού*. Αθήνα: Πατάκης.
- Snelbecker, G.E. (1974). *Learning Theory, Instructional Theory and Psychological Design*. New York: McGraw-Hill Book Co.
- Thorndike, E.L. (1913). *The Psychology of Learning*. New York: Teachers College, Columbia University.

Τζούφης, Μ. (2010). *Ψυχοκινητική Εξέλιξη*. Retrieved from www.users.uoi.gr/paedi-atr/stud.

Wallas, G. (1926). *The art of thought*. London: Watts.

Woodhead, M. (1981). *Report on the Council of Europe's work on pre-school education. Education and Culture: Pre-school education*. Strasbourg: Council of Europe.

Wolf, K.I. (1978). The Nonmusical Outcomes of Music Education: A review of the literature. *Council for Research in Music Education, Bulletin 55*, pp. 1-27.

Zimmer, R (2007). *Εγχειρίδιο κινητικής αγωγής από τη θεωρία στην πράξη*. Αθήνα. Εκδόσεις: Αθλότυπο.

Zimmerman, M. (1993). An Overview of Developmental Research in Music. *Bulletin of the Council for Research in Music Education*, 116, 1-21.